

రు
ద్ర
వి
ష్ణు
వి

నా ట క ము.

గ్రంథకర్తలు:

నే. శ్రీ. కృష్ణమూర్తి.

ఇ. వేంకటరామయ్య.

“ తొ లి ప లు కు ”

న్యాయమూర్తులు.

శ్రీయుతులు పా. వే. రాజమన్నగుగారు

The Nellore Progressive Union, రామకృష్ణ గారి
 L. P. HALL - NELLORE,
 FREE READING ROOM & LIBRARY,
 నెల్లూరు పర్థమాన సమాజము.

న.తె. పట్టిమూరి.

3.4.1946.
 ర.

రు
 ద్ర
 మ
 గే

నాటకము.

The Nellore Progressive Union

నెల్లూరు పర్థమాన సమాజము

(L. P. Hall, Nellore.)

Rebala Saraswathamma

Sundararama Reddy Library

DONOR :

Sri Rebala Pattabhi Rama Reddy

LAKSHMI VILAS.

Stonehousepet - NELLORE.

(All Rights Reserved)

ప్రభాత్రవేష్ - నెల్లూరు.

శ్రీ వేంకటేశ్వరాయనమః

మ న వి.

ప్రార్థనాంధ్రచరిత్ర కథలయందుగల ప్రీతియే యీ
రూపకరచనకు ముఖ్యకారణము. శ్రీ చిలుకూరివారి “చరిత్ర”
ఈనాటకవస్తువునకు మూలాధారము.

ఇందువచ్చు ముఖ్యపాత్రములన్నియు చరిత్రాత్మకములే.
నాటకమున వీర రసము ప్రధానముగను, శృంగార, అద్భుత,
కరుణరసములు అనుషంగికములుగను కూర్పబడినవి.

నాటకముఖము:—

శ్రీ గణపతిదేవుడు తనకొనురితరు పుత్రునిగాబొంది,
పుత్రుడనియే లోకముచునమ్మించి, ఆ “పుత్రకాపుత్రుని” కు
రాజ్యాభిషేక మొనర్చుటయే గాక వివాహముకూడ చేయును.

వృత్తిముఖము:—

ఆ పుత్రక తండ్రిశాసనము నుల్లంఘింపవెఱచియు, ప్రకృ
తిసిద్ధమగు యశావనారంభమున ఉత్తనుపుగుఱుని వలచును.
ముమ్మడిమ్మనుజేర వెఱచును. మతముకొఱకై యుద్ధప్రచారము
చేయుటకు ఇష్టపడదు.

గర్భము: —

ముమ్మడమ్మ సార్వభౌముని శిశువొచ్చుట, గణపతి దేవుడు ముమ్మడమ్మను దేశాంతరమునకు బాపదలచుట, యుద్ధము. రుద్రమదేవి కార్యపథకమును నిర్ణయించుకొనుట.

విమర్శ: —

రుద్రమదేవి ప్రతిజ్ఞ.

నిర్వహణము: —

ప్రతిజ్ఞానుసారముగ రుద్రమదేవి ముమ్మడమ్మ పుత్రుడగు బాలప్రతాపమునకు బట్టాభిషేక మొనర్చి ప్రస్థానము గావించును.

ఇది యీ నాటకవస్తువు నిర్మాణక్రియము.

కథా నాయకుడు తెలింగసార్వభౌముడును, కాకతీయ వంశజుడునగు గణపతిదేవుడు. నాయక రుద్రమదేవి. ఈ వస్తువున మీరు సంప్రదాయ విరుద్ధముగ తుడిచివేయులు.

* * * * *

ఈనాటకము వాసిరసంగతి తెలియగ నే, మూమిత్రులు శ్రీ చతుర్వేదుల సత్యనారాయణమూర్తిగారు, దానిని, వారి యింట, పండితసదస్సుల నాహ్వానించి, వారిరెండుమా చేబలింప వసతిజేసూర్చిరి. వారికి మాకృతజ్ఞతా పూర్వక వందనములు,

ఈ నాటకమును, శ్రీ ఆంధ్రసభ వారిచే బ్రదర్శింపజేసిన
శ్రీ పులుగుండ్ల వేంకటకృష్ణమ్యగారికి మానమస్కృతులు.

శ్రీయుతులు రేబాల పట్టాభిరామిరెడ్డిగారు, మరుపూస
కోదండరామరెడ్డిగారు, కాళహస్తి రామనాథముగారు, వీరల
సాయమున ఈపుస్తకము ముద్రింపఁబడి, పాఠకమహాశయులకు
మేము అందఁజేయఁగలిగితిమి. వారందఱు మాకు వందనీయులు.

ఆభినవ తిక్కనేతి విఘ్నాతులు, సాహిత్యస్థాపక బిరుదాం
కితులునగు శ్రీ దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు మాకెంతయో
యత్సహము గలుగఁజేసిరి. గురుతుల్యులగు వారికి మా
ప్రణామములు.

వాత్సల్యముతో, పాఠకులకు ఎఱుకపరుచుటకై “జ్ఞాని
పలుకు” వ్రాసిన కళారసికశిఖానుణి బిరుదాంకితులును, మద్రాసు
హైకోర్టు న్యాయమూర్తులునగు శ్రీ పా. వే. రాజమన్ను
గారికి మేము సర్వదా కృతజ్ఞులము.

ఈదృశ్యకావ్యము తే 31—1—43 దిన శ్రీ చతుర్వే
దుల సత్యగోపాలకృష్ణమూర్తిగారి గృహమున పరిపబడినది.

ఈరూపకము తే 4—7—1943 దిన నెల్లూరుజిల్లా
జడ్చిగూడైన శ్రీ W. W. జార్జిసెకండోరవారి అభిమత పురస్కర
ముగ, నెల్లూరు శ్రీ “ఆంధ్రసభ” వారిచే ప్రథమమునఁ బ్రదర్శిం
పబడినది. ఈప్రదర్శనమున కీ॥ శే॥ శ్రీ నెల్లూరు నాగరాజ
రావుగారు కథానాయక పాత్రమును, శ్రీమతి కె సుబ్రహ్మణ్య
కుమారి నాయక పాత్రమును నిపుణముగ నిర్వహించిరి.
తే 18—6—45 & 5—2—46 దులలో ఈనాటకమునో
కొన్ని భాగములు మద్రాసు A. I. R. లో బ్రాడ్ కాస్టు
కాబడినవి.

ఈనాటకము తే 8—9—1945 దిన, మద్రాసు
హైకోర్టు న్యాయమూర్తులగు శ్రీ పా. వే. రాజమన్నుగారి
అధ్వర్యమున నెల్లూరులో “మూర్తుల” చే రెండవమారు ప్రదర్శిం
పబడినది.

Note:— Permission of the authors is necessary
for the production of this play.

తొలి పలుకు

తెలుగులో చరిత్రాత్మకములైన నాటకములు అనేకములు లేవు. అంధగ్రాహకచరిత్రకు సామాన్యమైనది ఒకచేత్రవేళ్లకై నా సరిపోవేటా?

చరిత్రచర్చణంగా, ఏపురాణకథనో నాటకానికి ఆధారంగా చేసుకోక, మఱి కేవలకల్పనాకథను నాటకముగా అల్లక, కాకతీయసామ్రాజ్యచరిత్రలో నొక ప్రధానభాగాన్ని స్వంతకల్పనలతో విల్చితుచేసి ఈ “రుద్రమదేవి” నాటకమువ్రాసిన గ్రంథకర్తలు ప్రశంసనీయులు.

ఇట్టి నాటకాన్ని విమర్శించుటకు ప్రమాణాలు, లక్షణాలు, దశరూపకములో వెలికి తేకనబడవు. వాటిని అనుసరించి వ్రాయబడినదికాదుగావున దీనిపోకడలు ఎక్కువగా ఇంగ్లీషు “క్రానికల్ ప్లేస్” (Chronicle Plays) “డ్రామాటిక్ బయోగ్రాఫీస్” (Dramatic Biographies) ను పోలివున్నవి. ఆకారణమున సహృదయులును, రసజ్ఞులునైన చాతకులును, ప్రేక్షకులును “ఈనాటకంలో నాయకుడు ఎవడు? నాయిక ఎవరై? నాయికా నాయకులు నాటకాంతంలో వివాహమాడతారా? అనే ప్రశ్నలు అడుగుట సమంజసము కాదు.

సందర్భాన్ని వేశాలెట్లున్నవి? పాత్రాభివ్యక్తి బాగున్నవా? భాష ఉచితమైనదా? శైలి సరళమేనా? మొతముమీద నాట

కము ఆకర్షణీయముగనున్నదా? ఇట్టి ప్రశ్నలు వేములేముక్తము. ఇట్టి ప్రశ్నలు వేసి పరీక్షిస్తే నాటకకర్తలు తప్పక ఉత్తీర్ణులగుమరని నాయభిప్రాయము.

కథలో అసాధారణములైన అంశములు ఉన్నవి, నిజమే. ముఖ్యంగా రుద్రుడుదేవిని పురుషునిగా ప్రకటించుట. కాని, అట్టి వింతలు ప్రపంచములో సంభవింపకపోలేదు. స్వీడ్ చరిత్రలో “కోస్టినా” రాణి ఒక నిదర్శనము.

పురుషపాత్రలో గణపతిదేవుడు, వీరభద్రేశ్వరుడు, స్త్రీ పాత్రలో రుద్రుడుదేవి, ముమ్మడిప్పు చక్కగా చిత్రింపబడి యున్నారు. ముమ్మడిప్పు తీవ్రవాక్యాలు కటువుగాపుష్పవాసు శేమో కొండలు. అంత అన్యాయముగా మోసగింపబడిన రాజ కుమారి హృదయానలము మలయమారుతము వలె చల్లగ నుండునా?

రుద్రుడుదేవి మహాత్యాగి. అయినా స్త్రీప్రకృతిలేని పాపాణహృదయకాదు. అందుచేతనే వీరభద్రేశ్వరుని ప్రేమించి నది, గాని వివాహమాడలేదు.

మొత్తముమీద నాటకము రసవంతముగానున్నదనుట సందేహములేదు. అది చాలదా నాటకాభిమానులకు?

మద్రాసు }
30-11-45 }

పా. వే. రాజమన్నారు.

శ్రీ సర్వగిరీశు పాదపద్మముల కంకితము

కృతి సమర్పణము

శ్రీమంతంబగు శేషశైలమువయ్యా జెల్వొండఁ బద్మావతీ
శ్యామారత్నముఁ గూడి భక్తజనరతౌధూర్వహుండైన యా
శ్రీమద్వేంకటనాథు పాదముల కీదృశ్యవ్రబంధమును
ద్దామోత్సాహముతోఁ గృతాంజలులమై యర్పింతుమే
మియ్యెడన్ ||

కర్తలు

నేలనూతల శ్రీ కృష్ణమూర్తి
ఇరుకొలను వేంకటరామయ్య

భరతముని పార్థివ.

తొలి మరపాల్లి వేడుకొనఁగోయజగన్నని నూచుకంటచే
 గలి నిగనుంబులక జగువఁ గన్పితుతా మరుజాళికెల్ల ని
 చ్చులు సుగనుంబుగా నిగనుసారముఁ గోలగ నాట్యవేదముం
 జలిపిన దేశికుక భరతసాయమిచ్చుకునిఁ బ్రస్తుతించెదక.

భావమును రాగతాళాను భావ గగను
 శృతి విలోచన మానసాస్త్రాని మోద
 కృద్విచూత్తు కళాస్మృత్తికేక విధాత
 యైన భరత భట్టారకు నభిచుత్తితు.

ఋగ్వేదమునఁ బాశ్చాత్యి నిశ్చేతిది
 సామానుచే రాగసరణిఁ దెలిపి
 తంగిక వాచికాహార్య సాంస్కృతిక నాట్య
 భంగిమంబుల యజాప్రస్తుతి నేర్చి
 రస మధర్వణమున రాదీసి యవ్వాని
 నొందొంటి సనుకూర్చి యుచితభంగి
 బరగ పక్షింశతే భాగంబులుగ నాట్య
 శాస్త్రాంబు రదియించి స్వాజగతి

వ్యాఘ్ర మొనరించు కొఱకునై న్వాత్మజులకు
 శిష్యులకు నేర్పినట్టి విశ్వక్షేత్ర
 మూర్తి సగ్గురువ్యా! మా మొక్కుకొనుము
 మహిత గుణసాంద్ర భరత సన్మనిచుదగ్గ.

The Nellore Progressive Union,

L. P. HALL - NELLORE.

FREE READING ROOM & LIBRARY,

నెల్లూరు ప్రగతిని సమాజము.

రు ద్ర మ దే వి

అంకము ౧ : రంగము ౧

ఓరుగల్లు నగరమున రాజవీధి : పాతః కాలము

[శివ పార్థనా రూపక మగు గానము వినబడుచుండును]

పాట - భూవరాళి - యూపె.

జయతు జై నీలగళా - జయతు జై నిటలాక్ష

జయతు జై నటరాజ - జయ శంభో

జయ వీర గుదేశా

జయ కాల కాలేశా

జయ చంద్ర శేఖర

జయ మహాదేవ ||జయతు||

2.

బిలహరి

శరణమిడ నీవెగా - శరణార్థులను బోధింప
 పతితదోషాకరు - కభయమొసగిన ఘనా
 పతిత పావనశివా - పాహి పాహి పాహి. ||జ||

3.

మోహన

అమృత ముధనజనిత - హాలహలము హరింప
 కంఠ సీమనుంచి కే - కాలకాలా
 సురసఖా సురహర - సుశరీర నీలగళా
 దేవాదిదేవ ప్రభో - సదాశివా శంభో. ||జ||

4.

అనందశైరవి.

కాయజడు నీచేత - మోహింపఁ జేయఁబంచి
 గర్వ భంగంబొందజే,
 ఆర్తయగు రతిసతికి - పతిభిక్ష నిడలేవా
 ఆర్త రక్షకశివా - హరతిదె గెకొనురా
 లోకేశ మాంపాహి మాంశివా. ||జ||

5.

మధ్యమావతి

దక్షుడు నినుపేక్షింప - ధ్వంసాబుగావించి
 దాక్షాయశి సుమసతిని - గోహింప లేదాశివ
 అర్ధ నారీశ్వరుడవే - కృపాభూ
 నీరాజనం బిదియె - నిఖిలలోకాతీత
 గంగాధరా హర-మాంపాహి మాంపాహి మాంపాహి

||జయతుజై||

[ప్రవేశము - వీరభద్రేశ్వరుడు, కాశ్మీరచేళీలు నేపథ్యమున]

వీరభ:—అహ! ఈనగర నిర్మాణ విధానము!

* సప్త పాతాళవిష్టప మహాప్రసాన
ఘంటాపథంబైన ఘనసుపరిఖ
తారకామండల స్తబ్ధకావతంసము
కనుచూపుఁ గొనని చాకార కేళి
పుంజీభవించిన భువనగోళము భంగి
సంకు లాంగూనైన వంకదార
మొలుగు ఐక్యలతోడి మేధుశైలముఁ బోలు
పెచుపెడి తులుపుల పెద్దగవను
శకట ఘోటక గజ రథ జరవితాన
సంకులముతామఁ దనగు విశాలరథ్య
లలరఁ గనుపండువౌచు గుదావనీశ
నిర్మిత బిమ్మహాపురి నెగడు నౌర!

బాలభానుని యరుణకిరణ ప్రసార మీమహానగరలక్ష్మి
కనిర్వచనీయ శోభనుఁ గలిగించుచున్నది.

† ఓదూగంటి పురంబు సౌధములపై నొచ్చు జోవ్యాయులై
యూరె డల్ మణి హేమకుంభములతో నేకాంతముల్ నేయుచున్

* † క్రీడాభిరామము నుండి.

స్వారాజ్యప్రమదాఘనస్తన భరస్థానుబులం బాసి కా
శ్మీక్షోదము ప్రిణవల్లభ దృఢాశ్లేషంబులక రాతెనాక.

అదిగో! గామదేవత మాహురమ్మగుడి. మహాప్రభావ
యీదేవి.

* అలిగి యోతటిరాజు నాండ్రినైననుబట్టి
పుష్పబాపలఁ జేయుకట్టకత్తె
ఘరుడైన జనుదగ్గిమునినాథు కూడిమి
వెలయుచు బెరుబాక వేక్కకత్తె
సుక్షత్రీయకులంబు నిక్షత్రీయగఁ జేయు
కొడుకుఁ గాంచిన యట్టి కోకకత్తె
బవినీల జగనికపాటల నిల్లాండ్రీ
రమణదమల్లాడించు రంతుకత్తె
యోలినిఁగడుల్పనాగులొ నోలలాడు
కలికి; పలికదేబెలఁ గన్నతల్లి
నాసికెక్కినయట్టి పోలాసయిల్లు
చక్కమెప్పుల మాహురమ్మక్కనాది.
[ప్రవేశము: వీధిపాటకుడు - పాడుచు]

పాట

నాటక సూత్రీముకొకనరాజీవా! ప్రకృతివెంపుచు తెలియర

గోప్యము,

* కీర్తిదాభిరామము నుండి.

తనువు వయసులయనుదినవృద్ధిచే కాలమెగతమై వికసితమయ్యెను
నిర్ణయకాలపుఋతువు నయముగోస్వతస్సిద్ధంబావాంఛలఫలము
అనుభవహేతువౌ యిచ్చానీతిగ నాటకసూత్రముకొ॥

[సామాన్యఆశ్రిత వేషమున రుద్రానురాజు ప్రవేశించి పరిశీలనా
దృష్టితోఁ గాశ్మీరునిజూచుదునిష్క్రమించును. కాశ్మీరుఁడును ఆశ్రితుని
పరిశీలనాదృష్టితోఁ జూచుచు పాటనువినుచుండును.]

— తెర —

అంకము 1 ~ రంగము 2

ఓరుగల్లు నగరపరిసరారణ్య పర్యవేషము.

[ప్రవేశము—భనుగ్ధుఁడై వీరభద్రేశ్వరుఁడు కాశ్మీరుని వేషమున అలాచనతో]

వీరభ: — అహ! ఇచ్చటనుండి చూచినపు డీయోరుగల్లుపుర
మెంత దర్శనీయముగ నున్నది!

♦ పుష్పకనివహంబు భూమిపై నిలిచిన
 యట్లాదమైన దేవాలయములు
 రూప్యాచలము బహురూపంబుల నటించు
 రమణ శోభిల్లు పౌధములపెల్లు,
 అలకాధిపతి నిధులన్నియు వెలిపిట
 నిడిన క్రియం బణ్యనీధికును,
 ధాత మేదిని, మిన్నుఁగఱిగి వైచినమాడ్కి
 గనుపట్టు బహుతటాకముల సొంపు,
 నుపవనంబులు, సరసులు, నొప్పుచేయు
 చెఱకుఁదోటలు, బ్రాసంగుచేయ మెఱయ
 నఖిలవిభవంబులకు నెలవగుచు వెలయు
 సీపురంబున కెనఁగనానె యిందుపురము.

[ఒకతేడి పరుగున వచ్చుచుండును. వీరభద్రేశ్వరుఁడు విల్లెక్కిడి,
 బాణమువిడువనండ, ఇంతలో ధనుర్ధరుఁడై రుద్రమరాజు ఆశ్వికుని వేషమున
 బ్రవేశించి]

ఆశ్వికుః— ఎవఁడవునీవు? తుత్రియుఁడవు కావా?

వీరభః— [ఉలికిపడి, ఎక్కుడించి, తిరిగిచూచి, స్వగతము] నిన్నటి
 యాశ్వికుఁడే! [విసుగుతో, పృకాశము] పౌరుషోచిత
 క్రియూచరణభంగకారివి నీవు పురుషుఁడవౌచువా?

ఆశ్వికుః— [ఇంచుకొపముతో] ఏమీ!

♦ కేయూరిబాహువరిత్రము నుండి.

వీరభ:— [నిర్లక్ష్యముగా] వెఱపించుచున్నావా?

ఆశ్వికు:— [కోపముతో] ధర్మవిరోధముఁజేయుటగాక

వీరభ:— ధర్మమేమి? విరోధమేమి?

ఆశ్వికు:— మృగయాధర్మవిరుద్ధముగ నేను వెఱపించుచున్న లేడి నేలవధింపనూఁచివి? ఇది చాల నపచారము.

వీరభ:— పరుగిడుచున్న కురంగముపై బాణము విడువఁబోయి తిని. మీరు వెటాడు పెనుఁగను. ఇదియే యపచారమా?

ఆశ్వికు:— [స్వగతము] ముఖము తేజోవిలసితము; మూర్తి గభీరము. [ఘోరకాళము చిరునవ్వుతో] ఆయ్యా! ప్రమాదములేరు. ఉబుచుపోకకై యిటుబ్రేవేసింది, లేడినిఁ జూచి, వెంటబడితిని. అది తెలియక మీపొరుషము నాసారంగముపై జూపఁబడితి.

వీరభ:— సగరవాసులెల్లఁ బట్టాభిషేకసారంగభమున మునిఁగి యుండ నుబుచుపోకకై యిట్లు వచ్చితి మనుచున్నారే? మీ రిచ్చటినారు కారా?

ఆశ్వికు:— మేమిచ్చుచివారమే! శ్రీగణపతిదేవసార్యభౌముని యాశ్విక సైన్యమునకుఁ జేరిన వారము — మఱి, పట్టాభిషేకమునకు వచ్చిన సామంతరాజులలో వేటాడువారెవ్వరులేరా?

వీరభ:— లేకేమి! గంగయదేవ, సారంగపాణిదేవప్రభృతులు
ఒకప్పుడు మంచివేటలులే!

ఆశ్వికు:— [నవ్వుచు] ఇప్పుడు కారు గాబోలు!

వీరభ:— నాభావ మదికాదు; వయసు గడచినవారని మాత్రమే!

ఆశ్వికు:— ఇక బ్రాహ్మణులవాడు?

వీరభ:— లేక సోలేకు.

ఆశ్వికు:— ఎవరు?

వీరభ:— నిమజ్జితునుహారాజు.

ఆశ్వికు:— అంతటివిలుకాడా!

వీరభ:— సనుక్షమున గదా ఆవిషము తేలగలగు — సరి;
మీరు సార్వభౌముని పరివారమునకుఁ జేరియుండియు,
ఇట్టి సుభావసరమున వైముఖ్యము నొందుటయేమి?

ఆశ్వికు:— వైముఖ్య మేమియులేకు కాని, నేఁడేలకో, యేమి
యుఁదోపక వెట్టి మెత్తి నట్లయ్యెను. అందుచే మనస్సు
గురురుపరచుకొనుటకై యిట్లువచ్చితిమి— వాలకము
సామాన్యమైనను మీ రొకఁఁగునతరవృత్తి యని నా
యంతరాత్మ సూచింపుచున్నది. కావున నాసంశయ
నివారణ మొనర్పఁ గోరుచున్నాను.

వీరభ:— మీ పశ్చిమకుఁ దప్పక ప్రత్యుత్తర మీయవలసినదే!
కాని ఈయొక్క పశ్చిమో నన్ను విడిచిపెట్టిన ధన్యుఁ
డను. శాశ్వరము మాదేశము. “ఉద్యోగం పురుష
లక్షణమ్” అనుట వినరా! ఈసమయమున నేదేని

యుద్యోగము సాచాదించుకొను తలపున వచ్చితిమి-
మీప్రశ్న మీకుఁగూడ నన్వయించుచున్నదే?

ఆశ్వికు:— [చిరునవ్వుతో] ఇగువరమునొకయూకుననే చదివితిమి.
అగుఁగాక. నిజము నిలుకడమీద నేర్చుచును. నము
లకుఁగాక, నెయ్యము, వియ్యము, కయ్యము పోసఁ
గవని పెద్ద లందురు.

— పాట —

సఖ్యతసాఫల్యంబిదిగో - సఖుఁడా సంతసఁగునగొనుమా
సార్థకమౌ మనయీచెలిమి - సునులతవలె పెరుగఁవలెగా ||స||
అమోఘుఁబై యలరునుగా - అమూల్యులగు నాకాన్క
అపారంబగునుగాదే - అనురాగంబగు మనమైతి ||స||
మనసునగల సుకల్పంబు - మార్గిబడి మంగళమిడుచు
అనునౌమన నేస్తపుబలిమి - అనవరతము శాశ్వతమగుగా ||సఖ్య||
మన యీప్రథమ పరిచయమునకుఁ గుఱుతుగా నాకర||
వాలమును మీకు బహుకరించుచున్నాను.

వీరభ:— నేనును అట్లే. శ్రీమృముగఁ బునర్దర్శనము నభిలషించు
చున్నాను. (కత్తులను మార్చుకొందురు.)

ఆశ్వికు:— సంతోషము. ఖట్వాభిషేకసమయమున రాజసభలో
గలిసి కొందము.

వీరభ:— అట్లే! (నిష్క్రమింతురు)

— తెర —

అంకము 1 - రంగము 3

ఓరుగంటిలో రాజ సభాభవనము.

[గణపతిదేవుడు సింహాసనమునకుఁ గుడివైపునఁ బీఠమున నాసీనుఁడై యుండును. కుడిపార్శ్వమునఁ గ్రామముగ రుద్రముదేవుడు (18 సం.), విశ్వేశ్వరశంభువు, శివదేవయ్య. గన్నయామాత్యుఁడు, సోమయామాత్యుఁడు నాసీనులై యుందురు. ఎడమ పార్శ్వమునఁ గ్రామముగ, గంగముదేవుఁడు, సారంగపాణిదేవుఁడు, గన్నయ్యరెడ్డి, వీరభద్రేశ్వరుఁడు నాసీనులై యుందురు. పేరినాముకపుష్పతులగు పాయలు కొందఱు ఎడమ గా నిలువఁ జరియుందురు. ఇరువురు చామర గ్రాహిణులు వింజామరములు వేయుచుందురు. వందిమాగధులు, భటులు యథోచితముగ నిలిచియుందురు. సేనధ్యము నుండి క్రావ్యులు గానము వినిపించుచుండును]

వంది:— జయజయపరమేశ్వర, పరమనూహేశ్వర, పరమభట్టారకా! త్రైలింగ్యరాజ్యభారధురంధురా! అనంతవిజయనాహినీపరివృతా! అఖండభూమండలేశ్వరా! రాజాధిరాజ, మహారాజ, రాజపరమేశ్వరా! శ్రీమన్నహుండలేశ్వర శ్రీకాకతీయగణపతిదేవసార్వభౌమా! విజయూధవ, విజయూధవ.

గణప:— మహాజనులారా! మూర్ధాభిషిక్తులగు మండలేశ్వరులారా! ఇంతకాలమునుండియు, నీమహాసామ్రాజ్యమును వైరిజనపరుప్రస్థాపకముగ, జనరంజకముగ మేముపాలింప, గలుగుటకు మహేశ్వరుని యనుగ్రహమే కారణముఁ

పరీక్షితము మేము జరాభారముచే నశక్తులమై పోయితిమి. అందుచే, మాయేకైకపుకుడు శ్రీరుద్రమదేవుని దక్షతరుగుర్తించి మీయెల్లర సమక్షమున నాతనికి రాజ్యాభిషేక మొనరించి నయనపర్వముగఁ దిలకింపదలఁచితిమి. మాకుమారుఁడు రాజ్యమును శాసింపుచుండఁ బ్రశాంతహృదయులమై మహేశ్వరారాధనమున జీవిత శేషమును గడుపనిశ్చయించుకొని, నేడీచు హోత్యవమునుఁ బెద్దలనునుమతితో జరుపఁబూనితిమి కావున సామ్రాజ్యశ్రేయోభిలాషులగు మీరెల్లరును దొల్లింటి భక్తివిశ్వాసములతో గొత్త రాజుగాఁగిని సేవింపఁగలరని యాశించుచున్నాము.

విశ్వే:— సభాసమలారా! పరమేశ్వర, పరమమాహేశ్వర, కుమారభట్టాక శ్రీరుద్రమదేవమహారాజుగారు సర్వవిధములఁ దమజనకులకన్న మిన్నలనుట యతిశయోక్తికాదు. పరమశైవులగు మీరెల్లరును మతరక్షణమునకునుఁ బ్రజాశాంతికిని వారికిఁదోడుమాపుట కర్తవ్యము — శుభముహూర్తమాసన్నమైవది. అభిషేకక్రియాకలాపమును నిర్వర్తించెదము.

[మంత్రములతో, నొకబంగారుగిన్నెయందలి మంగధతైలమును రుద్రమదేవుని శిరమునఁబూసి, పుణ్యోదకములచే మంగళస్నానముఁ జేయించును గణపతి, రుద్రమదేవుని సింహాసనాసీనునిఁజేసి, కిరీటుము శిరమున నిడి రా.

దండము బుద్ధము నొసంగును. రుద్రముద్రేపుండు లేచి వానిని గ్రహించి కూర్చుండును. గణపతి సింహాసనమునకు మోకరించి లేచి తనపీఠమునకు కూర్చుండును]

వంది:— జనుజను పరమేశ్వర పరమమాహేశ్వర, కుమార భట్టారకా! అంధ్రముహాసామ్రాజ్యభారధురంధరా! అఖిల సామంతమండలేశ్వర కిరీటభ్రాజితోజ్జ్వల మాణిక్యనీరా జితపాదపీఠా! దేవబ్రాహ్మణ పతీపాలకా! కాకతీయ వంశవర్ధసాధోధిశశాంకా! శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీరుద్రముద్రేవనుహారాజా! విజయీభవ, విజయీభవ:

విశ్వే:— రాజభక్తిప్రమాణముఁ గైకొను సమయ మాసన్న మైనది.

వంది:— శ్రీమన్మండలేశ్వర, రక్తేశ్వరగంగ, మండలిక బ్రహ్మ రాక్షస, బాహత్తరినియోగాధిప, దూపాదువిషయాధీశ్వర, శ్రీశ్రీరాజనుహారాజ గంగయదేవనుహారాజా! జయీభవ, జయీభవ.

[గంగయదేవుండు సింహాసనమును సమీపించి, కరవాలమును చేతులయందు దండముఁగా నిడుకొని, మోకరించి, శిరమువంచి, లేచి, కత్తి నొగియిందిడుకొని, వెనుదిరుగకయే తనపీఠముఁజేరి కూర్చుండును]

వంది:— శ్రీమన్మండలేశ్వర, అతివిషమహాయామాధప్రాథ రేఖా రేవత, పరబ్రహ్మతాంత, శరణాగతవజ్రపుజర, జీవరక్ష చక్రనారాయణ, అద్భుతవిషయాధీశ్వర, మహారాజరాజశ్రీ శ్రీసారంగపాణిదేవనుహారాజా! జయీభవ, జయీభవ

సార:— [గంగయజ్ఞానుకరించును.]

వంది:— శ్రీమన్నండలేశ్వర, సాహసోత్తుంగ, అగండ్భైరవ,
వీరవితరణోత్సాహ. సౌజన్యకారవ, కాకతీయకటక
సన్నాహ కడుపులూరు రాజ్యాధిప, శ్రీమన్నహారాజ
రాజశ్రీ) శ్రీగోనగన్నయ్యరెడ్డిరాజేంద్రా! జయీభవ,
జయీభవ.

గన్న:— [ప్రవాసముకరించును]

వంది:— శ్రీమన్నండలేశ్వర, ధాత్రీభారధురంధర, మహారాజ
భట్టారక, శతసహస్రీధానుష్క, సేనాపరివృత, చాళుక్య
వంశశేఖర, నిడుబోలువిషయాధీశ్వర శ్రీరాజమహా
రాజశ్రీ) వీరభద్రేశ్వరమహారాజా! జయీభవ, జయీ
భవ.

వీర:— [ప్రవాసముకరించును.]

[రుద్రమదేవీరభద్రేశ్వరులు పరస్పరము విస్మయముతో జూచుకొందురు.]

వీర:— [లేచి] సార్వభౌమా! యవరాజభట్టారకా! గురుదేవా!
ఈత్రైలింగాధ్రమహాసామ్రాజ్య ముత్పన్నమైనది
మొదలు, మాసామంతమండలేశ్వరుల భక్తివిశ్వాసములు
అచంచలములై సామ్రాజ్యమునకుఁ బెట్టనికోటలైయు
న్నవి శైవమతాభ్యుదయమునకును, సామ్రాజ్యసంరక్ష
ణమునకును సహాయపడుటకు మే మెల్లప్పుడును సంసిద్ధు
లము పరమేశ్వరుఁడు నూతనసార్వభౌములకు శివ
మొసఁగుఁగాక

[కూర్చుండును]

పేరి:— మహాప్రభూ! నీకు మానూతనసార్వభౌముల వశ్యనమున మిగుల నానందము నొందగంటిమి మహేశ్వరుడు దేవరకు దీగ్ధాయురారోగ్యభాగ్యములఁ బ్రసాదించుగాత మని ప్రార్థించుచున్నారము

రుద్ర:— సామంతనుండలేవ్వగులారా! పౌరమహాజనులారా! మీరు మాయెడఁబ్రకటించిన భక్తి గౌరవములు ప్రశంస నీయములు. మాజనకు లీమహాసామ్రాజ్యమును శాసించుట నుం దనుసరించిన విధానముల నే యనుసరించి, పాలితులకు పౌఖ్యముఁ గూర్చెదము. స్వాభిమాన, స్వార్థపరత్వములకు మాన్మౌదయమునఁ దావొసఁగము. ప్రజాభిప్రాయానుగుణముగ రాజ్యతంత్రమును నడపెదము. మీభక్తివిశ్వాసములకు మమ్ముఁ బాత్రునిఁ జేయు మేధాశక్తులను మహేశ్వరుడు మాకుఁబ్రసాదించుఁగాత.

గణ:— ఈమహాత్మవసందర్భమున మఱియొక శుభోపంతమును మీకు శ్రుతపఱుపఁగలిగినందులకు సంతసించుచున్నారము సుప్రసిద్ధ సామంతప్రభువులును, గీర్తిశ్రేష్ఠులు నగు కోటముమ్మడరాజుగారి తనయయగు ముమ్మడచుక్కకును, మానూతనసార్వభౌములకును వివాహము నిశ్చయింపఁబడినది రెండుమాసములలో నాశుభ కార్యమునుఁగూడ వీక్షింపఁగలుగుదుమా.

సామంతులు } శ్రీ రుద్రమదేవి సార్యగ్రామలకు జయము.
పానులు }

శివ: — [లేచి] ఇప్పుటికి పట్టాభిషేకక్రియాకలాపము పూర్తయినది. ఇక రాజసభ కూడును.

[రుద్రమదేవివాదులు లేచి నిలుతురు, పౌర, సాయంతులు నిష్క్రమింతురు.
రుద్రమదేవివాదులు యథాభ్యుదయ ముపవిష్టులగుదురు.]

ద్వారీ: — [ప్రవేశించి] జయం వీలినవారికి! ద్వారముకడ ఒక జైనగురువు పరీభువులు నర్కనానికి వేచివున్నాడు.

విశ్వే: — ఆనాస్తికుని ముఖదర్శనము సావహేతువు.

రుద్ర: — గురుదేవా! శాంతింపును. అశుభ జేలవచ్చెనో కనుగొందము. [స్వాగతం] ఓరీ! అతనిని బ్రవేశింపిము.

ద్వారీ: — మహాపరీభువునాజ్ఞ. [నిష్క్రమించును]

విశ్వే: — మహారాజా! “నీతిసారము”నకు దమపితామహులగు రుద్రదేవు లిట్లు ప్రబోధించి యున్నారు.—

♦ దండము లేకున్న ను బ్రజ
లొలకొరువుల నాకమింతు, రుచిత నిత్యమై
నుండవు వర్ణాశ్రమములు
దండింపని భూమిపతికి ధరయేర్పడునే.

మఱియు—

† అజ్ఞలేని నృపుడు, నరము జిత్తువునో
నున్న రాజుజూడ నొక్కమాట,

♦ † నీతిసారము నుండి

యానఁ దోయు సుతుని నైవను దండింప
కున్న రాజ్యమేలునుఁడుఁ డెడక.

రుద్రః— పూజ్యులగువాఁలే—

* అపదలఁసెంగు పోజును

భూపతి మొవలిచ్చి మగుడఁ బోవఁగఁ జరుఁ దా
జేపట్టి విడువ వలవకు
భూపతికిఁ గుఱులనునఁగ భూమి మకాదే.

అనియు నుడివియున్నాఁడు.

జైగురుః— [ప్రవేశించి] మహాప్రభూ! జనభగవానుఁడు
మిమ్మాశ్రిర్యసించుఁగాక.

విశ్వేః— చాలు నీ యాశీస్సులు. త్వరగ వచ్చినపని మనవి
చేసికొని వెడలుము.

జైగురుః— చిత్తముదేవా!

రుద్రః— భయఁపడవలకు. నికార్యముఁ వెలుపుము.

జైగురుః— మహాప్రభూ! మతకక్షలవలన మాసంఘమునకు
మిగుల నొత్తిడి కలుగుచున్నది. దండన లతి క్రూరము
త్రైయపరాధములకు మించినవై యున్నవి. ఇక నిచ్చటఁ
బ్రభువుల యనుగ్రహము తక్కు మాకు వేఱురక్షణ
లేదు.

విశ్వే:— దేవా! వింటిరా! వీని పల్లదములు! పజలను వేదబా
హులుగను, నభ్యుపగులుగను, భ్రష్టులుగను
తేయుచున్న వీరి యపరాధములకుఁ దగిన శిక్షఁజేయు
న్నది?

కుద్రీ:— అయ్యా! ఇకమీద నట్టి యపద్రవము లేమియుఁ
గలుగవు. అన్ని నుతములవారును స్వమతాచారములను
స్వేచ్ఛగ ననుసరింపవచ్చును. కాని మతేతరసాంప్రదా
యముల కేమాత్రమును భంగముఁ గలిగింపరాదు.
మీఱి ప్రవర్తించినవారు కఠినశిక్షార్హులు. ఇది మా
శాసనము.

జైగు:— రక్షితులము! దేవా! జనభగవానుఁడు మిమ్ము
రక్షించుగాక — ఆజ్ఞ. [నిష్క్రమించును]

విశ్వే:— ఏమి నక్కవినయములురా! మీతుచ్చగుతము పూర్ణ
ముగ నశించుఁగాక

కుద్రీ:— గురుదేవా! ఇంత కోప మేమి?

గణప:— బిడ్డా! దేశికుల పలుకు లామోదార్హములు

విశ్వే:— వేదబాహుములగు నిట్టిమర్మతములు సామాజ్యము
నకుఁగూడ విపత్కరములు. అందును, విప్రక్షమా
కాంక్షులగు నీజైరులు ఏమాత్రమును తుంతవ్యులు
కారు.

ద్వారి: — [పాశంబి] జయము వలినవారికి! దేవగిరి మండలే
 శ్వరు లీశ్వరముఖాన్ని వలినవారికి పంపినారు. [జాబిస్తును]
 [రివదేవయ్య గాని నిట్లు చనువును.]

“శ్రీమన్మహామండలేశ్వరులును శ్రీకాకతీయమహాసా
 మాజ్యమాతన సార్వభౌములు నగు శ్రీరుద్రముదేవమహారాజు
 గారికి, దేవగిరిశ్వరులును, యాదవాన్వయ పరిసిద్ధులు నగు శ్రీ
 అంబయదేవరాజు వ్రాయులేఖ. —

మీరు సార్వభౌములయ్యును, పక్షపాతము వహించి,
 సర్వమతి సహనసూత్రమును విస్మరించి, యన్యమతగురువులను,
 దనుసారులను, అంగును ముఖ్యముగా జైనమతావలంబులను,
 మిగులఁ జాధించుచున్నారు. తన్మతానుసారులమగు మే మిట్టి
 పవిత్రమును తీవ్రముగ నిరసించుచున్నాము. మీసామాజ్య
 మునందలి పక్షలే యైనను, జైనులను మీరు వెతలఁబెట్టుట
 తగ్గత పాపవాధిలాషులమగు మ మ్మవమానించుటయే
 యగును. ఇట్టిమతవైషమ్యములనుఁ గూర్చి శ్రీగణపతిదేవసార్వ
 భౌములనుఁ గూడ పలుమాటలు హెచ్చరించియుండియును, మీ
 యుదాసీనతచే ప్రయోజనముఁ బడయమైతిమి. కావున మతరక్ష
 ణార్థము కత్తిదూయ సంసిద్ధులమై మిమ్ము హెచ్చరించు
 చున్నాము.

ఇట్లు,

యాదవ అంబయ దేవరాజు

దేవగిరిశ్వరుఁడు.

[కుద్రీమదేవి కాదులు పరస్పరము ముఖములు చూచుకొందురు.]

విశ్వే:— మహాపాపిణి! చిత్తగించితిరా యీశ్వరచ్చన్మయిని
పల్లకములు!

కుద్రీ:— ఇంతమాత్రమున మించిపోవునదేమి? మననిర్ణయము
నతినికిఁ దెలుపునము అతఁడు తప్పక సుముఖుఁడగును.

విశ్వే:— అట్లయిన, మనశాస్త్రమును గుర్తించి యతఁడు
విజృంభింపఁగలఁడు.

కుద్రీ:— అప్పుడు ప్రభును నేర మాతనిదే యగును

పవిత్రీమగు హిందూమతమే యీచిన్నమతములకు
మూలము. హైందవులనుగు మనము మతద్వేషములతో
కలహించుట, మతాంతరులగు యవనుల దండయాత్ర
లకు మంచియవకాశమగును. దేశ మరాజక మగును.
నాశాలనమున సర్వమత సహనసూత్రము నాచరణము
నకుఁ దెచ్చుటకు నా సర్వశక్తులు భారవోసెదను.
అటుపై మహేశ్వరుని యరుగిహము.

[శేషభ్యమున శంఖభ్యు]

వంది:— సార్వభౌములకు జయము. సభ లేవ సమయమైనది.

అంకము 1 - రంగము 4

ఓరుగల్లునగరమున నొక చతుష్పథము.

[అవినీలువరకు రాముని కథను పాడుచున్నారు. కొందరుజనులు వినుచుందురు]

తన తల్లికోరికంబు తనమదిగోన
 వినవచ్చినట్లుగా పెనుపందియంబు
 దోచిన బలుశంకతోడ రాముగను
 యోజనతో విడిచికోయ్యనఁ జేరి
 తనతండ్రిగనినంత, ననతల్లియేఁడు
 వినినంతఁ గన్నుల విప్పులింగములు
 గాలఁగాఁ గోధాగ్నిరవులఁగా నిలిచె
 రామునిగనినంత రనుణి గొంతెత్తి
 ఏనుని తెలుపును నీవార్తఁ గొడుక
 ఆమున హైహయ లదయ్యలై యడరి
 ఈమహామునినాథఁ నిటుజంపినారు
 నినుబోలు కొడుకునుఁ గనియున్న నాకు
 తనయ! వైశవ్యంబు తప్పకపోయె
 అనిశిరమ్ము ను అమ్ము నతివ మోదుకొని
 పనవియిర్వదియొక్కపర్యాయ మేడై
 పరశురాముఁడుఁ గోధపరవశుఁడయ్యె
 గిరులతో మేడిని గిరగిరఁ దిరిగ

ఖరక రేండులు నిజగతులనుఁ దప్పె
 చుక్కలు రాలెను దిక్కులు బగిలె
 మిక్కుటమై మోసె మింట గర్జనము
 పరశువుపై చేయిపడియె రామునకు
 భరమయ్యె ధర శేషఫణి కూర్మములకు
 ముగ్ధోకములు భీషణులనాడె
 ఉల్లోల కల్లోలము దధులుప్పుగె
 నిరువదియొకమారు లీ భూమిఁదిరిగి
 విరివిగ రాజుల వెదకి చంపెదను
 వారిరక్తమునఁ దర్పణముఁ గావించు
 పరగ నాశండ్కికని ప్రతినవహించె.

— తె ర —

అంకము 1 - రంగము 5

ఓరుగంటిలో వీరభద్రేశ్వరుని విడిదియిల్లు.

[అలాచనాధీనుడై వీరభద్రేశ్వరుఁడు ఒంటరిగా]

భటుడు:— [ప్రవేశించి] దేవా! రాచనగదునుంచి ఒకయంద మైన
 పెట్టెతో కొందఱు భటులు ద్వారంవద్ద వున్నారు.

వీరభ:— రానిమ్ము

భటులు:— చిత్తము [నిష్క్రమించును]

[ఒక పెద్ద పెట్టెలో కొందఱు భటులు పరివేషింతురు]

వీరభ:— ఎవరు గా మీరు?

భటులు:— [హాక నిలిచి యుండును]

వీరభ:— ఏమిరా పలుకరు? ఈపెట్టె యెక్కడిది?

భటులు:— [మాటాడక తలవైపును పెట్టెను తట్టిచూపెదరు]

వీరభ:— [స్వగతము] నీరుచూగ వారాయేమి? ఏ రీపేటిక నం

దుండికొనివచ్చిలో [ప్రకాశము] ఏమిరా యీపెట్టె

తనము? బతులు పలుక కేమి? [కొరడాను చేతఁగొనును]

భటులు:— [తెదరి దండమిడుచు మాటల పెట్టెను తట్టి నైగజేసెదరు]

వీరభ:— [స్వగతము] సరి, వీరందఱును మూగవారే! ఇట్లేల

జరిగినది! [పెట్టెలో నున్న దనుటగా నైగచేయును]

భటులు:— [ఒకచిన్న ఏకవీరవిగ్రహముఁ జూపి పెట్టెలో నీమెయున్న

దని నైగలో జలుపుదురు]

వీరభ:— [స్వగతము] ఇంచేమో విశేషమున్నది, లేకున్న చూగ

భటులు రాకేల? [పెట్టెనుండి పొమ్మని నైగచేయును. వా

రల్లుచేసి ఏకవీరవిగ్రహమును పెట్టెపై నుంచి జెడలుదురు]

వీరభ:— ఔరా! ఎంతయందమైన మంజూష! ఇంతటి శిల్పకళా

నైపుణ్య మదృష్టపూర్వము.— ఏకవీరవిగ్రహ మీప్పటి

కియం దున్నదనిగదా భటులు తెలిపిరి. అదెంతటిమూర్తి

యోచూచెదను. [వెమ్మనిగా మాతనుఁ దెలుచును. అందుండి
యవకుంతనవతియగు స్త్రీవ్యక్తి వెవలును. వీరభద్రేశ్వరుఁడు వితా
కులతో వెనుక కడుగువైచును. స్త్రీ, లజ్జాదరహాసములతో దలవంచి
నిలుచును]

వీరభ:— [స్వగతము] ఎవరీమె! [ప్రకాశము] లతాంగీ! నీవెవ్వరవు?
ఇచ్చటి కెట్లువచ్చితివి? ఏల?

స్త్రీ:— నేనా! ఇచ్చటి దాననే, కొంచెము పనియూడి వచ్చి
తిని. మీయాజ్ఞపై, మీయెరుట, మీభటుఁడేగదా
రావించెను.

వీరభ:— ఇచ్చట నీ వెఱిగినవా రెవ్వరైన నున్నారా?

స్త్రీ:— కలరు. కనుకనే వచ్చితిని.

వీరభ:— ఎవరు?

స్త్రీ:— మీ కగుపడుటలేదా?

వీరభ:— నా కర్థము కాలేదు. ఎచ్చట?

స్త్రీ:— ఏమీ! నాయెరుటనే పఠివిబింది యున్నారు.

వీరభ:— [వెఱుగు రడి, వెనుకనున్న యద్దమునఁ దనప్రతిబింబమును,
పక్కను స్త్రీప్రతిబింబమునుఁ జూచి విస్మితుఁడై] నేనా!
తమణీ! నీమాటలు వితగ నున్నవి.

స్త్రీ:— ఇంకను మీకర్థము గాలేదా?

వీరభ:— నీప్రవర్తనము చిత్రముగనున్నది. నీ కిచ్చటఁ బని
గోవి?

స్త్రీ:— నాకత్యంతప్రియతమమగు వస్తువు నిచ్చటివా రహప
రించుకొని వచ్చిరి. దానికొఱకు వచ్చితిని.

వీరభ:— ప్రమాదము! నాభటులలో నెవ్వరేని యట్టి దురంత
మునకుఁ బాల్పడిరా?

స్త్రీ:— పాపము! భటు లెవ్వరునుఁ గారు.

వీరభ:— అయిన నిక నెవ్వరు?

స్త్రీ:— మీరే!

వీరభ:— మేమా! ను మ్మెవ్వరిని తలచుచున్నావో?

స్త్రీ:— నిమజ్జోలు దుగ్ధాశ్వగులగు మండలేశ్వర శ్రీవీరభ
దేశ్వర మహారాజుగారని. అయిన నేమి?

వీరభ:— మే మపహరించిన నీవస్తు వేది?

స్త్రీ:— ఎట్టి యువిదయైనను దొంగిలించిన పురుషుని యెదుటఁ
జెప్పటకు వలనుపడని వస్తువు.

వీరభ:— ఇదియూ విషయము! సరి సరి నా సందేహమే నిజ
మైనది. కాని, సుదతి! నవీనులకడ నీ విట్లు మెలఁగుట
మిగుల లాఘవము.

స్త్రీ:— శూరాగ్రేసరా! మీరు నాకు మాతములు కారని
మొరటనే మనవి చేసితి నే!

వీరభ:— నీప్రవర్తనము నీరాటలను విశ్వసనీయములుగఁ
దోషనీయదు. నీవు.....

స్త్రీ:— [ఇంచుక నిరసనభావముతో] ఆర్యా! నేను మహాభిజాత్య

నగు కన్యను; దయయుంచి నీచభావమునకు మాత్రము
మీమనసునఁ దా వీచుకుండు.

వీరభ: — రమణీ! మమ్ముఁ గేవల విషయలోలునిఁగ నొందితి
వేమో. పొరబడితివి. ఇంత కఠశోషయేల? నిక్కముగ
నిన్ను మే మెఱుంగము.

స్త్రీ: — మహాశయా! త్వరపడకుండు. నన్ను మీరెఱుంగరా?
నిక్కముగ నెఱుంగరా?

వీరభ: — ఎఱుంగను.

స్త్రీ: — మనపరిచయమును నిరూపించిన?

వీరభ: — అసాధ్యము.

స్త్రీ: — సాధ్యమే - సుసాధ్యము.

వీరభ: — సమ్మజాలను.

స్త్రీ: — నిరూపించినచో నామాటల నంగీకరింతురా?

వీరభ: — నిర్భాధమా!

స్త్రీ: — అవును. ఎఱిగియు లేదని చబ్బరలాడు మీ మాట
సమ్మజెట్లు?

వీరభ: — ఏమీ! నన్నసృతవాది యనుచుంటివా?

స్త్రీ: — అవును

వీరభ: — నీమాటలు మమ్ముఁ గలవర వఱచుట న్నవి ఇచ్చటి

స్త్రీ: — నెవరితోడను మాకుఁ బరిచయము లేదు. మఱి
నీ పలుకు లిటున్నవి. మమ్ముఁ జాల సందిగ్ధుఁ డా పాల్పు

డఁ జేయుచున్నావు. కానిమ్ము. ఏదీ! నిరూపించెద
నంటివే! చూతము.

స్త్రీ:— నామాట సంగీకరించెదరా!

వీరభ:— విధిలేదు.

స్త్రీ:— అట్లయిన నీ కరవాల మెవరిదో తిలకింపుడు.

[కత్తినిచ్చును]

వీరభ:— ఇది నాచుడియే. నీ కెట్లు దొరకెరు?

స్త్రీ:— మీ నొసంగకయే మీ కృపాణ మితరులఁ జేరుటెట్లు?

వీరభ:— నిజమే; కాని, ఇది నీకడఁ జేరుటకుఁ గారణము
చూపట్టదు. ఈసంఘటనము మనూహ్యము. ఒకమిత్రు
నకు దీనిని బహూకరించి యుంటిని.

స్త్రీ:— ఎవ రామిత్రుడు.— ఏ మాలోచించెదరు? మీ
మిత్రుఁ డంత రహస్యవృత్తియా?

వీరభ:— శ్రీరుద్రమదేవ మహారాజు.

స్త్రీ:— మిత్రబహూకృతమగు వస్తువును మహారా జితరుల
కొనఁగ నను సంశయ మేమైన నున్నదా?

వీరభ:— సుహృద్భావచిహ్నముగ నొసంగఁబడిన వస్తువల్పమే
యాయును, నమూల్యమే. అట్టిదానినిఁ బరుల కొనఁగ
నంతటి నిరాదరభావము మహారాజునకుఁ గలుగదనియే
నా నమ్మిక. మఱి పరీకృత మనూహ్యము.

స్త్రీ:— అనూహ్యమే మున్నది? రుద్రమదేవను హారాజునకు
మీ రీఖడ్గము నొసంగితిరి. దాని నతఁడు విడనాడఁడని
మీకు నమ్మక మున్నది. ఆకరవాలమే నేను మీ కిపు
డిచ్చితిని.

వీరభ:— ఏమీ! మీరిరువురు నభేదవ్యక్తులూ?

స్త్రీ:— ఏల కాగూడదు?

వీరభ:— ఇదేమో తలఁపున కందరాని విషయము

స్త్రీ:— ఇంత యచ్చెఱు వొందనేల? కాశ్మీరదేశీయుఁడగు
నొక పాంథుఁడు నిడుబోలు దుర్గాధీశ్వరుఁ డగుట సంభ
వించినప్పుడు....

వీరభ:— సామాన్యుఁడగు నాశ్వికుఁడే రుద్రమదేవ మహా
రాజును, అతఁడే ప్రచ్ఛన్నరూపమున రుద్రమదేవియు
నేల కాగూడదనియా?

స్త్రీ:— మహాశయ! సర్వవిషయములును మాకుఁ జారచక్షు
వుల వలనఁ దెలియఁగలవు. ఇకఁ దాపనేల? అదియే
యిందలి రహస్యము.

[మ.సు.గు.దొలగించును]

వీరభ:— [స్వగతము] ఆహా! కన్నుల కలిమి సార్థకమైనది.

[ప్రకాశము] మహారాజ్ఞీ! ఈయద్భుతసంఘటనముచే
నాబుద్ధి జడప్రాయమై పోయినది.

స్త్రీ: | వీరవ శక్త్యా! సమ్ముఖమునరాయబారమేల! ఈరుద్ర
రుద్రమదేవి | మదేవియే నేటివఱకు రుద్రమరాజుగా వ్యవహరిం
పఁ జూచుచుండినది. ఇదియే పరమానిగూఢమగు మావంశ
రహస్యము. మన పశ్చిమ సమావేశమే నాహృదయ
మును నూవంక కీర్పించి. ఇంతవఱకు నెట్టులో స్థైర్య
మూనియుంటిని. హృదయావేగమును నిలుపఁజాలక,
విధానాంతరము తోపమి, నిట్టి సాహస యున్నది.

వీరభ:— ఆహా! మహదేవీ! నే డెట్టి యన్భుతోదంతముఁ దెలి
సికొంటిని! కాశీయసామాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తినివగు
నీవు సామంతమండలేశ్వరుడ నగు నాయందెట్టి యను
గ్రహముఁ జూపుట, యదృష్టదేవత నాయెడఁ బ్రసన్న
యగుటయే!

♦ “లలితవసంత విలా సోదయమ్ముతో

రాగిలెనాఁడు నీప్రణయవల్ల

చకితసారంగ వీక్షణముతో లేడికై

పోరాడెనాఁడు నీపౌరుషమ్ము

దర్పారులోని సర్దారలో నలనాఁడు

ప్రియుని గుర్తించె నీప్రేమదృష్టి

మోహన స్త్రీరూపమును దాచె నిప్పటి

వఱకు నీ చతురనేపథ్యరీతి

బాపురే! గుప్తగాఢాదుబంధ పారి
జాత పుష్పమ్ము వికసించి పౌరభమ్ముఁ
జిమ్మె నా మీద సత్యమ్మునుమ్ము; నాకుఁ
గోరఁదగినది లే దొక కీరవాణి”

రుద్రము:— ధన్యురాలను; ప్రాణేశ్వరా! ధన్యురాలను.

సాట- శ్యామరాగము- ఆదితాళము.

ధన్యతఁజెందితిని - నాథా ॥ధన్యత

సార్థకమయ్యెను - జీవితభాగ్యము

సమయ మిదేప్రియ - సంతసమొదవగ ॥ధన్యత॥

రాగవతీహృద - యాభిరతీ - యిటు

అనుకూలించెను - ఆనందముగా

ప్రణయకల్యాణి - గాంధర్వంబిదె - నాథా

ప్రజుతింతుమది - వీరవరేశ్వర ॥ధన్యత॥

వీరభ:— దేవీ! నీప్రణయపాత్రుడనైన నా కీ ప్రపంచముతో
బనిలేదు. కాని నేనిచటనే నిలిచినచో, రహస్య ముద్ఘా||
టిత మగు నేని, మనకు యశోహానియు, రాజకియోద్యో
గులలో నసంతృప్తియుఁ గలుగఁగలవు కావున యథా
విధిగ వివాహితులగుట సమంజసము.

రుద్రము:— నిజమే! అయినను, కొన్ని కారణములచే నింకనుఁ
జాలకాల మీ పురుష సేవధ్యముతోడనే నేను ప్రవర్తింప

వలసి యున్నది. యోగ్యులను చుచున మనపరిణయము
యథానిధిగ జరుగఁగలఁడు. అంతవఱకును మీసాన్నిధ్య
ము దూరమగునేని, నేను నాపనులను క్రమముగ నిర్వ
ర్తింపఁజాలను. గాంధర్వవివాహము రాజులకుఁ బ్రశస్త
మును, ముఖ్యము నగును గదా!

వీరభః— దేవీ! అగుగాక, మన కెడబాటు లేకుండ నొకయుపా
యముఁ బన్నుదము. తొలుత నేను నిమజ్జిలున కరిగి
నట్లు నటించును. మునుపటి కాశ్మీరదేశీయుని వలెనే
సార్వభౌముని యంగరక్షకాధికారిని నీవెంటఁబాయక
యుండును. సమయమెఱిగి, కలహపు వెలువరించి,
తగినట్లు ప్రవర్తించుము.

రుద్రమః— ఆయుద్యోగమా!

వీరభః— అవును. లేనిచో మనకు నిరంతరసాన్నిధ్యము దుర్లభ
మగును. కావున యంగరక్షకాధిపత్యమే యుచితము.

రుద్రమః— సరియే! మఱి నే నిటనుండి వెడలుటెట్లు?

వీరభః— మంజూషాంతర్గతవై వచ్చిన నీవు, రత్నకంబళాచ్ఛాది
తవై సగరుఁ జేర లేకపోదువా? దేవీ! స్త్రీలకు సాహస
మాటునుడుఁగులన్న నీతివాక్యము నే డన్వర్థమైనది
సుమా!

రుద్రమః— ప్రేమప్రభావము!

† దూరము వ్యవసాయకులకు
భారంబు సమర్థులకును, భాసురవిద్యా
పారంగులకును విదేశము
వైరము ప్రియవాదులకును వసుమతిఁ గలదే॥

వీరభః— దేవీ!

* కొందఱ మేలమాడుటలుఁ గొందఱ వాపులుదేర్చి పిచ్చుటల్
కొందఱకూర్చు సేయుటయుఁ గొందఱ నెయ్యఁపుఁజూపు
సూచుటల్

కొందఱనాత్మభావమునఁ గొందఱ మన్నన, భృత్యులగు ని
ట్లాద టనన్ని భంగుల నృపాగ్రణి వశ్యులఁ జేయఁగా దగున్

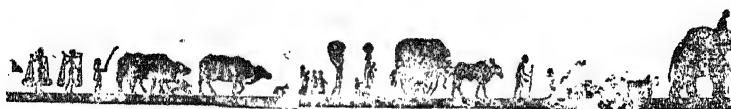
లోని కరుగుము. భటుల నాజ్ఞాపించివత్తురు.

[వెట్టెను మూయును. రుద్రము దేవి వలదని సూచించుచు వీరభద్రేశ్వ
రుని నిలాపును ఇగుపురు ఏకాంతమున నుండురు.]

— తె ర —

† * నీతిసారము.

అంకము 2

రంగము 1

ఓరుగంటిలో అంతఃపురోద్వానము.

[ముత్యాలు అనుపరిచారిక సన్నగొంతుకతో పాడుచు పూలుకోయు చుండును]

ముత్యః— [హారమునఁజూచి] ఎవరా పొయ్యే మనిషి! శారీలా గుండే! ఒసే! శారీ! శారీ!

శారీ— [తొందరగా బ్రేకేంచి] ఏమే ముత్యాలు! బాగున్నా వుటే!

ముత్యః— అబ్బో! నీకే త నాయికం వొచ్చిందే! గొంతు పగిలిపొయ్యేట్టుగా అరిచినా యింకట్ట లేదుగదే!

శారీ— అవునమ్మా! మహారాజుగారి సన్నిధిలో నే యెప్పుడూ వుండేదాన్ని, అంతఃపురంలో వుండే దానీయ కందటికి పెద్దను, గనక నాకు గర్వంపట్టింది!

ముత్యః— ఒసే! నన్ను దెప్పకున్నావుటే! అవురులే! నీమాదిరి మేము మహారాణిగారి అభిమానం పొందిన వాళ్ల మైతేగదూ!

గౌరి:— మఱి వూరికే నా యికనుంటే యెట్లావుంటుంది చెప్పు!

ముత్య:— ఎగతాళికంటే యిత పుడుకుతా వెందుకే! పోని
గాని, నువ్వీమధ్య బాత్తుగా కనబడడమే లేదే! ఏం
విశేషము?

గౌరి:— ఏముంది విశేషం! ఈమధ్య తనపెళ్లముంది మొదలు,
మహారాజు మున్నుడన్న అదేవో వ్రతాలు చేసుకుంటూ,
యీమూడుమాసాలు నీచుగా వుండి. అందుకోసమని,
నన్ను యెప్పుడూ శనకాణ్ణే వుండమని వుత్తరువు చేసింది.
నాకు యీమూడు మాసాలుంది బొత్తిగా తీరిక
లేకుండా వుంది.

ముత్య:— కొత్త పెళ్లికూతురు! అప్పుడే నోములూ, వ్రతాలూ
ఎందుకో!

గౌరి:— మనకేం తెలుసునే! వాళ్లు గోవువాళ్లు. వాళ్లనైతే
లేమిటో మనకు చెప్తారు? వాళ్లు చెప్పినపని చెయ్యడం
మనవంతు సరేకాని, మహారాజుగారివె బడే వుండే
దానివి గదూ! విశేషా లేమీ లేవూ?

ముత్య:— మఱియే లేవుగాని, ఈమధ్య మహారాజుగారి
అంగరక్షకులకంతా అధికారిగా ఒక కొత్తాయన నాకరి
లో కుదిరాడు.

గౌరి:— ఎవరే ఆకొత్తాయన?

ముత్యా:— చూస్తే అదేదో చాలాదూర దేశం వాడి లాగుంది కట్టుబొట్టు, వ్యవహారము. భాంజవాను. దండలువడిదిరిగి ఆటోమ్మగిమ్మ అంతా భీముడులాగ పూగొడుమంచి చూపరికూడా.

గౌరి:— కొత్తగా నౌకరీలో కుదిరేవాళ్లంతా మొదట యీ లాగే వుంటారులే! పోనీ, మన కెందుకు ఆపూసంతా! ఎందుకు నన్నంతగా అరిచి పిలిచావే! తొందరగా వెళ్లాతే బోలెడు పనుంది.

ముత్యా:— ఎప్పుడూ పనేనే నీకు! అంతగా విరగబడి నువ్వు చేసేదే ఏటో చెప్ప? ఇన్నాళ్లకు సెలవుగా యివ్వాలి కనపడ్డావు. కొంచెం సేపు కులాసాగా లోకాభిరామా యణం చెప్పకుం దామనుకుంటేమా?

గౌరి:— అది కాదే. మహారాణిగారు చేస్తున్న ప్రతినిధి యివ్వాలి పుద్వ్యపన బ్యాన్సులకి, ముత్తైరువులకి, ధోవతులు, చీరలు, రైకలు, వాయిదాలు, దానాలు, దక్షిణలు ఎన్నో చేస్తారు. అవన్నీ దగ్గరుండి అందివ్వాలే. లేకుంటే ఆమెగారు కోప్పడుతుంది.

ముత్యా:— అట్లయితే నీపంట పండిదన్నమాట! ఇంక మేము నీకండ కవుపడతామా?

శారీ:— చాల్లేవే నీ పొడిసింపులు ప్రిభువులు నునరుపడి తే నీ కైతేమాలి కొర తేములు! సరేగాని, అసలు మాట చెప్పలేదే!

ముత్య:— ఏమీ లేదే! పెళ్లయిది మొదలుకొని యీవ్రతాలూ, నోములూ యేమిట యీవొయిసులో హాయిగా చిలకాగోరింకల్లాగు భార్యాభర్తా సుఖంగా, ఆలాచాలాగా వుండకుండాను?

శారీ:— [ముత్యులచే పవిత్ర నెమ్మదిగా చరిచి] ఊరికే వదరబోకు నీకు మల్లే ఎప్పుడూ మొగళ్లమీదపడి అల్లాడా లే? నీ యావకి తగ్గట్టే అన్నావు. ఎవరన్నామిటే వీపు చెక్కలు తేగుతుంది. [ప్రవేశము చెల్లాంబ]

ముత్య:— ఒసే శారీ! ఎవ్వరే ఆ వొచ్చేది? అబ్బో! రాణి వాసాన్ని మించిపూదే!

శారీ:— నీకు తెలీమా! “చెల్లాంబ” ని ముమ్మడమ్మగారి పుట్టింటనుంచి వొచ్చింది.

ముత్య:— [చెల్లాంబనుచూచి] చెల్లాంబా! నీవు మహారాణిగారి దగ్గరనుంచి పుష్పమేమైనా తెచ్చావా? అట్లయితే యీ లాగియ్యి! నేను తీసుకెళ్లి మహారాజుగారి దగ్గరనుంచి ఖడ్గం తెచ్చిస్తున్నాను.

చెల్లాంబ:— ఓయమ్మో! యీకట్టుదిట్టా లేమీ మారాణి గారికి పనికిరావమ్మా! ఆమెగారే స్వయంగా మహారాజు

గారిని చూస్తాను యీరాత్రికి. శాసీ! పోదము పద.
అక్కడ ముత్తైకువులకి వాయనాలు, తాంబూలాలు
యివ్వాలె అందుకే నేను వచ్చితి

ముత్యా:— చెల్లంబా! మహారాజుగారు అవేనో రాచయెనా
రాలలో వున్నారు వుండారో వుండరో!

చెల్లంబ:— అబ్బా! దేవిగారు చాలా పట్టుదలగా వుండే! కానీ!
ఏ మయితే కేం! రాణిగారికి చెప్పిచూస్తాను.

[అందరు నిష్క్రమింతురు.]

— తె ర —

అంకము 2

రంగము 2

రాజాంతకపురము-రుద్రమదేవి మహారాజు శయ్యాగారము.

[వ్రతాంతమున, సర్వాలంకారభోజితయై వీణవాయింపుచు ముమ్మ
డమ్మ పాడుచుండును. శయ్యాగారము చిత్రముగా నలంకరింపబడి
యుండును. రుద్రమదేవుడు ప్రవేశించి, ముమ్మడమ్మను జూచి, నివ్వెర
పడును. సంతోషించుచు పాటవినుచుండును]

ముమ్మడమ్మ: — [ఓణపాయించుచు]

పాట. జంగ్ఘూటి. ఆదితాళము.

ప్రణతార్తిహరం - శంకరం - భజరే ||ప్ర||

రణకుద్రా - గంగాధరా - పరమేశ్వరమస్తే ||ప్ర||

నీలగళా - నిటలాక్షా - అర్చితీక్షణ

నటరాజా - గౌరీరమణా - అర్థనారీశ్వరా ||ప్ర||

భటుడు: — [ప్రవేశించి] జయం వలినవారికి మహాప్రభా!

యుద్ధాలోచనసభలో అధికారివర్గము వలినవారిరాకను
ఎరుదుచూస్తున్నారని మహామంత్రిగారు మనవిచెయ్య
చున్నారు.

రుద్రను: — అవును! చాలముఖ్యులుగు విషయము! దేవీ! నీవిట
నొంటిగా నుండనేల? చెయిలతో నీశయనాగారమున
కరుగుము. నేను రిహస్యాలోచనసభ కేగవలయును.
యాదవులు మనపై దండెత్తివచ్చుచున్నారు ఓరీ! శిరో
వేష్టనాదులఁ గొనిరమ్ము

ముమ్మడమ్మ: — నాథా! వీనిని వెడలిపోవ నాజ్ఞ యుడు. తమకు
వలసిన యుదువుల నేనందిత్తును. ఓరీ! మహారాజుగారిదె
వచ్చుచూడిరని మహామాత్యులకు దెలుపుము. పొమ్ము.

భటుడు: — మహాదేవియజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును]

రుద్రముదేవుడు:— సుకుమారివి నీ కేలయీశ్రీమ! పరిచాఁకు
 లెదఱులేను? అదియుగాక, శిరోవేష్టనాది ధారణము
 స్త్రీల కేమి తెలియును?

ముమ్మ:— మీపరిచర్య నాకు శ్రీమాపాదక మగునా? ఆనంద
 దాయకము నా బాల్యమున, నాజనకునకుఁ గూడఁ గవచ
 శిస్తాఁగణదులను సనుకూర్చి వారికివి ధరింపఁజేసి
 ముచ్చట పడుచుండెడిదానను.

రుద్రము:— అగుఁగాక. బాల్యముతోడఁ నప్పటిచేష్టులును, మనో
 భావములును మాఱుట సహజము ఇప్పుడు మహారాజ్ఞీ
 పదము నొందియున్నావు. పవిత్రగౌనవలసిన దానవు పని
 చేయుట గౌరవమునకు లోపముగదా! ఇట్టిస్వీప్తివిషయ
 ములయందు నీవు స్వయముగ శ్రమపడ నేల?

ముమ్మ:— సతికిఁ బరిసేనయందుఁ గాలాకాల నిర్ణయమును,
 న్యూనతాధిక్యతలును నేమున్నవి? డర్బన స్పృహలాప
 శయ నాసన భోజనంబులవలనఁ గలుగు సుఖంబులు
 దంపతులకు వలదా? ఇతమాత్రపుఁ జనవునకుఁ గూడ
 నేను తగను కాఁబోలు!

రుద్రము:— ఇతలో విన్నబోనేల? ఇది యేమంత ఘనతరవిష
 యమని యట్లంటిని. దేవీ! నీవే కొనిరమ్ము.

ముమ్మ:— ఎంత యానందము! నేడు మిమ్మతిచిత్రముగ నలం
 కరించి కన్నుల పండువుగఁ దిరిగిచెను.

పాట.

అలంకారంబును నేజేముటచే - ధన్యతజెరితినాథా || ౨ ||

సుందరతరముగ శోభాకరముగ నేజేతుక సొగసును నేజేతుక
విజయంబునుగా మంగళమగుగా రణఫలితంబు నాశ్చర్యమిది
కవచంబిదిగో ఆభరణములినే నేజేతుక సొగసును నేజేతుక || ౩ ||

[పాడుచు దుస్తులుదెచ్చుటకు లోనికిరగును.]

రుద్రాను:— విషనుసంకటము!

[రుద్రానుదేవుడు ప్రక్కనుండు నిలువుటన్దమువద్దకుఁ బోవును.
వస్త్రధారణమునకు సిద్ధపడెను.]

ముమ్మడ:— [మస్తులతో బ్రవేశించి] ఇది శిరోవేష్టనము. ఇది
కంచుకము. ఇదియుపరికంచుకము. ఇవే హారాదికములు,
ధరింపుడు నేను సాయపడెదను.

[అని రుద్రానుదేవుని సమీపించి. యంకరించు సమయమున గుర్రమ
దేవునియందు స్త్రీరూపము ప్రకటమగును. ముమ్మడమగ్గ విస్మయావిష్టయై,
శోకభారమున “హా” యని మూర్ఛిల్లును.]

రుద్రాను:— [త్వరగ వస్త్రధారణము ముగించి స్వగతము] ఎంత యన
రక్తరసంఘటనము! దీని పర్యవసాన మెట్లుండునో?
[ప్రకాశము] ఎవగక్కడ?

గౌర:— [త్వరగ బ్రవేశించి] దేవా! ఏమియాజ్ఞ!

రుద్రాను:— ఈమె మూర్ఛిల్లినది. లోనికిఁ గొనిపోయి యుప
చరింపుడు.

[నిష్క్రమించును.]

[గౌర శిరోవేష్టనము లోని గును.]

ముమ్మడ:— [తేరి, తేచి] ఓసీ! నీవు చెల్లాంబ నతిత్వరితముగ నిటకంపుము.

గౌరీ:— అమ్మా! ఏల నేడిట్లున్నారు?

ముమ్మడ:— అధికపస గీ! చెప్పినపని చేయుము పొమ్ము.

గౌరీ:— తమయాజ్ఞ. [నిష్క్రమించును.]

చెల్లాంబ:— [ప్రవేశించి] చెలీ! ఏల నేడిట్లున్నావు?

ముమ్మడ:— చెలీ! నాజీవిత మిట్లు వ్యర్థమైపోయినదే మే!

చెల్లాంబ:— ఏమిప్రమాదము? ఏల యింతగా దుఃఖించెదవు? సఖీ. తేకువకొందుము.

ముమ్మడ:— చెల్లాంబా! నాబ్రదుకు నిర్గంధకుసుమము వలె నిరర్థకమై పోయినది.

చెల్లాంబ:— అయ్యో! నీమాటలు వినిన నాకు భయమగు చున్నది. నే డిట్లు శోకార్తవైతి వేమి?

ముమ్మడ:— హృదయవిదారక మే! నీతో నేనుని చెప్పుకునే? ఇట్లగునని కలలోనైన నె దలపనైతి నే! చెలీ! నీనెంత యభాగిని నైపోయితి నే! నాకు ఏహిక శాఖ్యము గగన కుసుమమై పోయినదే!

చెల్లాంబ:— సఖీ! కారణముఁ చెలువకయే నీసంతాపముచే నన్నుఁగలవర పెట్టుచున్నావు? ఇప్పు డేమంతవీఱు కలిగినది?

ముమ్మడ:— ఆపదయా? ఎట్లు చెప్పుకు నే? [చెవిచెప్పెను]

చెల్లంబ:— ఏమీ! వింతగా నున్నదే? భ్రమపడితివా యేమి?

ముమ్మడ:— అయ్యో! పెట్టిదానా! నాకన్నులే నన్ను మోసముచేయునా? ని...జ...ము...గ...

చెల్లంబ:— ఇది యే మన్యాయము! ఎంత నిశూఢ విష ముము! అబ్బా! మోసము.

ముమ్మడ:— ఇప్పుడేమి కర్తవ్యము?

చెల్లంబ:— నాకేమియుఁ దోపకున్నది.

ముమ్మడ:— నన్నింత దోహముఁ జేసిన సహింతునా? ఇప్పుడే సభారంగమున నీ రహస్యము నుద్ఘాటించెదను. నీవు వాగా పినతల్లికుమారుఁడు వీరేశ్వరున కీయుదంతము నెఱింగించుము పొమ్ము.

చెల్లంబ:— ఊరడిల్లుము సఖి! త్వరపడినచో నింకను లేనిపోని యనర్థములు త్వన్నము లగు నేమో!

ముమ్మడ:— నేను సహింపఁజాలను. ఏమైనఁగానిమ్ము. నీరె నుట్టిట లూగింపక విడువను. నీవు పొమ్ము. పొమ్ము.
[నిష్క్రమించును.]

చెల్లంబ:— దైవమా! ఈ బాలిక కిట్టి దురవస్థఁ గల్పించితి వేమి? అంత నిర్దయాఁడవా? ముం దేమి కానున్నదో
[నిష్క్రమించును.]

అంకము 2

రంగము ౩

రహస్యాలోచన సభాభవనము.

[గుద్రము దేవుడు, గణపతిదేవుడు, శివదేవయ్య, గన్నయామాత్యుడు, సోమయామాత్యుడు, విశ్వేశ్వరశంభువు యథోచితముగ నాసీనులైయుండును.]

శివదేవ:— అమాత్యులారా! దేవగిరిరాజ్యమునకు, మనరాజ్యమునకుఁ గల సరిహద్దులలో యాదవులు చేయుచున్న దౌర్జన్యములనుఁ గూర్చి నేడు మనవేగులవలన వింటిమి. కావున సామ్రాజ్యక్షేమాభిలాషులుచు, మహావీరశిఖామణులు నగు మిమ్ముఁ గర్తవ్యవిధారణ మొనర్పఁ గోరుచున్నాను.

విశ్వేశ్వర:— ఏమైన నగుఁగాక. ఈ నాస్తికాధము నీమారు పూర్తిగఁ దొక్కివైచితీరవలయు నని నా యభిప్రాయము.

సోమయా:— మహాప్రభూ! విధానాంతరము తోపడు. మనము శాంతిఁబూని యూరకున్నచో, ఏడు చెలరేగి, సామ్రాజ్యమును విప్లవసముద్రమున ముంచి వేయఁగలఁడు.

గన్నయా:— సైన్యము లెప్పుడును సన్నద్ధములే! ఏలినవారి యాజ్ఞయే తరువాయి. దేవగిరినామము చిత్రీ నుడిలు పుష్పేపోగలదు.

రుద్రుని:— ఉచితమునే తెలిపితిరి. నాయూహలన్నియుఁ దాఱు
మా రై నందున మీతో నేకీభవింపక విధిలేదు కాని,
దేవగీర్వాసుని యసహనమునకు మాత్రం చింతిల్లుచు
న్నాను. కానున్నది కాకమానదు. ఇకఁగార్యపథముకను
నిర్ణయింపుఁడు.

గన్ధయా:— దేవగిర్వాసుని మనబలముకన్నఁ జాలతక్కువ.
కావున నతనినిఁ బరాజితునిఁ జేయుటకుఁ బ్రబుధుని న్నాహ
మనవసరము.

గణపతి:— వైరిబలముల హాస్తితు లెప్పుడొకప్పుడు మనకెఱుక
పడుటకు మనవేగులను మురుపఁజేసి మిగుల హెచ్చరి
కతో మెలఁగునట్లుమాడ నాజ్ఞాపింపవలయును.

శివదేవ:— అవును.

[శేషధ్యమన అధికారిమాచక స్వరముతో: “లోనికిఁదారివదలుడు”

అను ధ్వని]

గణపతి:— ఎవరక్కడ?

ముమ్మ:— [ప్రవేశించి] ఓసార్వభౌమా! ఎంతద్రోహము! ఎంత
మోసము!

[రుద్రుని దేవుడు తలనందును. అమాత్యులు తిచ్చపడుదురు. గణపతి
వెలవెలబోయి మఱల ధైర్యము వహించును]

గణపతి:— ఏమి యీవిపరీతము! శుద్ధాంతకాంత లిట్లు అనా
హూయలై సభారంగమునఁ బ్రవేశింపవచ్చునా?

ముమ్మడ:— ఏమీ! శుద్ధాంతమా! ఓనుహారాజా! మీహృదయమున మానవత్వము లేదా? జగదేకవీరుడై, మీకుఁ గుడిభుజమై, సామ్రాజ్యక్షేమమునకై తనసర్వశక్తులు ధారవోసిన పృథ్విధక్తిపరాయణుడగు మాతండ్రి నేనైన దలఁచక నాజీవితము నిట్లు శాశ్వతమగు బాధనముగ నొనర్చి మీమన నెటులాపెను? నాబ్రదు కేమికావలయునని తలఁచితిరి?

[గణపతి, విశ్వేశ్వరశంభువు, మొఱగువారిపోదురు. ఇతరులు వెల వెలనోయి, యొకరినొకఁడు మాచుకొందురు. రుద్రమదేవుఁడు వంచినతల యొత్తకయ్యుండును.]

ముమ్మడ:— సభాసమలారా! మీ రాదుఁగోడునఁ బుట్టరా? ఆడుబిడ్డలఁగనరా? మీబిడ్డల కిట్టిమర్గతి సంభవించిన నోర్వఁగలరా? ఇట్టి మరాగతమును సహింతురా?

గణపతి:— ఏమి యీయసంబద్ధ ప్రసంగము!

ముమ్మడ:— అసంబద్ధ ప్రసంగమా? పాపభీతిలే, పాలకై పొదుగుఁగోయు చందమునఁ బ్రవర్తించితిరే? మీ స్వార్థ పరత్వపిశాచమునకు నాజీవితమును బలిపెట్టుట యెట్టి న్యాయము? పరమేశ్వరుడైన నిట్టి మన్యాయమును సహించునా? నాకు సరియైన సమాధానమిండు లేనిచో....

విశ్వే:— అమ్మా! శాంతిపురు. యథాసంతకమున నీవిషయమును సావధానముగఁ జర్చించి, యుచితమగునట్లు చేయుము.

ముమ్మ:— ఎట్లు శాంతిపగలను? ఇచ్చాపూర్వకముగ మీరు నాకొనర్చిన దోహమునకుఁ బ్రీతియఁ జేయక విడువఁ జాలను. మాయన్న నీరేశ్వరున కీముదంతము నప్పుడే యెఱుకపఱచితిని అతఁడు ప్రజలకు వెల్లడించుచును. మీప్రజలే నాభవిష్యత్తును నిర్ణయింతురుగాక

రుద్రాను:— [స్వగతము] మించిపోయినది [ప్రకాశము] అమ్మా త్యులగా! దండయాత్రకు వలయు సన్నాహమును శివుముగ గాఢపఱచుచు కులదేవతారాధనమునకై రేపు మొగిలిచెల్లగును వడ్డపల్లెకును బోయి రావలసి యున్నది అంగలకుదగు నేర్పాటు గావింపుడు. నేటికి సభజాలింతము.

[రుద్రానుదేవి, మమ్మడమ్మ తప్ప కిడమహాత్ముని ప్రక్కమింతురు]

రుద్రాను:— మండలేశ్వరుని పుత్రకపు, వినుషీనుణివి. రాజనీతి జ్ఞువు, వివేకమంజులవు నగు నీవొంత నాహసించుట తగునా? హమరపకృతులఁబోలె మార్భమూనుట నీవంటి సతీతిలకమున కుచితమా?

ముమ్మ:— సార్వభౌముని పత్నినని నాయభ్యుదయమున కుప్పొంగుచు, నైహికసుఖానుభవప్రాప్తికై యువ్వెల్లా

రుచున్న నా యాశాసాధి మొక్కమాటుగ, నాకస్మిక
ముగ, అక్కోగోకి ముసకుగూలిపోవ, నెట్లు సహన
మూనగలను? పనితీరుగు మనసాక్షికి వికల్పముగ,
మీనైజప్రకృతిని మాటుపతివి, యబలనగు నన్ను
శాశ్వతకఃఖైక జీవితమగూవింప మీ రెట్లాడబడితిరి?
మీ హృదయము

రుద్రీమః— పరిభవానలతప్త హృదయవగు నీవిప్పుడు నన్నెంత
తూలనాడినను కోపింపరు. కాని, మనఃపూర్వకముగ
నే నిట్టియకృత్యమునకు బాల్పడలేదనియు, సార్వభౌము
డగు నాజనకుని యాజ్ఞానిర్వహణమే కర్తవ్యమను నిశ్చ
యముతో నిందుల కీయకొంటి ననియు నీవు నమ్మిన
జాలును. వివాహమైనదాదిగ, నాహృదయమెట్టి తీవ్ర
యాతనకు లోనై తోటింతుచున్నదో మహేశ్వరున
కెఱుక.

ముమ్మః— మహాదేవి! సార్వభౌము లిట్లు ప్రవర్తించుటలో
వారి యుద్దేశమేమి?

రుద్రీమః— నాజనకు లిట్లు కైతవమొందుటకుగల కారణము
నీకు సావకాశముగ వెఱింగింతును. కాని, భారతరమణిని,
విశుద్ధవీరసౌజాతీవు, నీ విట్లు మొఱకుదనమూనిన నే
నేమనగలను? ప్రకృతము శత్రువుల దండయాత్రలనుండి
రాజ్యమును ప్రజలను రక్షింపవలసియున్నది. ఇట్టి సంగ

టసమయమున, సామ్రాజ్యముయొక్కయు, ప్రజల
యొక్కయు శ్రేయోపాదనమునకై యెట్టిత్యాగమునకై
నను సిద్ధపడవలసిన నినుబోలు వీరపుత్రి, స్వప్రయోజ
నార్థినియై గృహచ్ఛిద్రములకు దోహదమొసంగుట పాత
యవివేకమో యోజిపుము. నాకారణమున దుఃఖము
యమైపోయిన నీజీవితమును అనుపమసౌఖ్యకరముగ
నొనర్చుట కెట్టిత్యాగమొనర్పవలసినను వెనుదీయవని
నమ్ముము. ఈవిప్లవ ముడిగిరిపిదప, యథామోగ్యముగ
సంవిధానమును నేను స్వయముగ నడపెదను. కనుక,
గతమును విస్మరించి, స్థిరచిత్తవై రాజ్యక్షణకుఁ దోడు
చూపుట నీకు ముఖ్యకర్తవ్యము నేను రాజును, నీవు
రాణివి.

ముమ్మడ:— [ఓన్నీరు నించుచు, మోకరించి, కలవంచి,]

అనఘుడు ముమ్మడప్రభున కాత్మజనై జనియించి, కాశీ,
యన్యపులయిల్లు మెట్టి మహితైహికసౌఖ్యము గోరుచున్న నే
ననుకొననైతి నితటి మహత్తర శోకము గల్గువంచు నో
యనఘ! హతాశనైతి నికనాశ్రియులెవ్వరు మీరుగక్కగళ్.

కుద్రీమ:— కుమారి! గతమునకుఁ జింతింపకుము. ప్రజాశాం
తియే నాముఖ్యద్దేశము. అందులకై యెట్టిభయంకర
విషత్తునైన నెదుర్కొనసద్ధముగ నున్నాను రమ్మ
పోవుదము.

[నిష్క్రమింతురు.]

అంకము 2 - రంగము 4

ఓరుగంటిలో రాజభవనమున నొక రహస్యగృహము.

[గణపతిదేవుడు, విశ్వేశ్వరశంభువు కూర్చుండి సంభాషించుచుండును. పక్కను రుద్రమదేవి ప్రవేశముగ నిలిచియుండును.]

గణప:— ఎంతటి విషమసంఘటనము! ఇక దారియెద్ది?

విశ్వేశ్వ:— సాహసించినందులకు ఫలమిది. సార్వభౌమా!
విచారించిన బ్రహ్మజనములేను.

గణప:— గురుదేవా! ఇప్పుడేమిచేయుదము?

విశ్వేశ్వ:— నాకేమియు దోచుటలేదు.

గణప:— ఆమూర్ఖురాలు శివమెక్కినట్లు విచ్చలవిడి బ్రలాపించుచుండ నానోట మాటయే రాదయ్యెనేమి? నా ధైర్యమెందడగిపోయెనో?

విశ్వేశ్వ:— అపరాధిహృదయస్వభావమే యిది. మనమొనర్చినది. యన్యాయమని మనయంతరాత్మలు మనలను హెచ్చరించుటలేదా?

గణప:— చిరకాలగృప్తమగు నారహస్య ముద్ఘాటితమగుట నాకెంతటి సంతోష కారణమైనది! రాజకీయ నియోజకవర్గమునందును, ప్రజలయందును నెంతయాందోళన! ఆహా! నాయాహాసౌధ మొక్కసారిగ బాతాళమునకు గూలిపోయినదే!

The Nellore Progressive Union,

L. P. HALL - NELLORE.

తంగము ౪]

FREE PRESS & LITERATURE,

51

నెల్లూరు ప్రగతిని సమాధానము

విశ్వేశ్వర:— రాజ్యతృష్ణ! సార్వభౌమత్వకాంక్ష!

గణప:— గురుదేవా! నిండోలగమున నాబాలిక యట్లాకోశిం పకున్న నేమిపోయెను?

విశ్వేశ్వర:— అబలాహృదయము! మాతాపితృవిహీన. గైహిక ధర్మ మెఱుంగని కేసలముగ. పట్టచుహిషీపద విభ్రాజిత యై, వినిర్మలానురాగానందముల కాకరసుగు దాపత్య మున కువ్విఘ్నముచుండి, యట్టిదాంపత్యము, లభించియు ప్రకృతివిరోధముగఁ బరిణమించినప్పుడు, స్వర్గతుల్యము గాఁదగిన యైహికజీవితము నితాంతదుఃఖనిలయమై పోయినప్పుడు, ఏస్త్రీహృదయము, నిజదౌర్భాగ్యము నకుఁ బరితపింపక, నిరాశాద్యోతక శోకారావములకు సహించి యుండగలదు?

గణప:— బహిర్గతమైన యీవిషయమును చూటుపటచుటెట్లు? పౌరులలోఁ బ్రబలిన యశాంతికి సమాధానమేమి?... దండోపాయము నవలంబించియైనను, నాకోరికఁ దీర్చు కొందును. ఇప్పటికిని మించిపోలేదు.

విశ్వేశ్వర:— సాధ్యమా! సార్వభౌమా! అందువలనఁ బ్రజలకే గాక, ముమ్మడిరాజపక్షీయులగు సామంతులకునుఁ గ్రోథము గలుగును. ఇప్పుడాతఁడు జీవించియుండినచో నెట్టివిప్లవముఘట్టిలియుండెడిదో యాలోచింపుము.

గణపః— నిజమే! నాసంకల్పమువలన లాభములేవా?

విశ్వేశ్వః— గణపతిదేవా! లేను దండోపాయము ననుష్ఠించిన
లేశమైనను లాభములేను. రాజ్యములకల్లోలముల పాల
గును. కావున నుపాయాత్తముచే లోకమునోరు
మూయవలయును — ఏదేని యొకకారణముఁ గల్పించి,
ముమ్మడమ్మను రాజకీయరంగమునుండి తప్పించినచో...

గణపః— ఎట్లు?

విశ్వేశ్వః— ఆమెప్రలాపము యున్నాదలక్షణములని ప్రకటించి,
యుక్తవైద్యము కొఱకు దేశాంతరమునకుఁ బంపి
వేయుదము.

గణపః—రుద్రుడు యొప్పుకొనునా?

విశ్వేశ్వః— మనకార్యవిధానమును సరియైన కట్టుదిట్టములతో
నడపితిమేని, యంగీకరింపక విధిలేదు. వైద్యశాలాధి
కృతులకు ముందుగ వాక్కుంధున మొనర్చి, వారిచేతనే
యీమె యున్నాదినియని ప్రకటించింతుము.

గణపః— బాగున్నది.

రుద్రుడు:— [ఎదుటఁబ్రవేశించి,] అవును, చాల బాగుగనున్నది.
గొప్పరాజతంత్రము! కొటియైనఁగూడ సిగ్గుపఱచును.
శుక్రునిఁగూడ త్రొక్కిరాజును. రాజనీతిజ్ఞులను బోర్లఁ
దొరియును.

[గణపతి, విశ్వేశ్వరశంభువు, తీర్థరథి యా మేనుజాదులు.]

రుద్రము:— తండ్రి! పట్టాభిషేకసమయమున, నావివాహప్రకటన మొనర్చిన హటనుండియు నేను మిమ్ము వేడుకొనిన దంతయు నరణ్యరోదనమే యైనది. ఈపెండ్లి వలనని వే విధముల మిమ్ము వేడుకొంటిని. కాని ఫలమేమి? పితౄజ్ఞాపాశమున నాకంఠముఁ నిగించితిరి. నాజన్మప్రకృతినిఁ గూర్చి యంతఃపురమున సందేహపూచకములగు గుజగుజలు పొడముచుండెననియు, నట్టిసంఘటనముల నఱి కట్టుటకే నేను పుగుఱుండనే యని లోకమునకు నిరూపించుటకే యీవివాహముఁ దలపెట్టితినునియు, నిందుల కొండబడక తప్పదనియు, లేనిచో ముప్పువాటిల్లఁగలదనియు, మీకు నన్నుఁ గతివముగ శాసించితిరి. మీయాజ్ఞ నుల్లఘింపవెఱచి, నాయుతరాత్నకు విరోధముగ నిందుల కీయకొంటిని. కాని ఈకపటనాటక మెంతకాలము సాగును?— రాజ్యమన్యవంశీయుల పాలగుననియు, విప్లవములచే దేశము క్షోభించుననియుఁ దలంచితినే కాని నాజీవితమన్య యెంతవిషమమై పోయినదో లవమైన యోజించితిరా? స్త్రీప్రకృతినయ్యు అచంచల పితృధర్మ పూరితనై ప్రవర్తించినందులకు ఫలమేమి? నిరాశా పూరితదుఃఖమయ జీవనము. తండ్రి! సార్వభౌమత్వతత్త్వమిదియేనా?— . నన్నేగాక నవసీతమృదుల హృదయ

యగు ముమ్మడమ్మనుఁగూడ, నాజన్మాంత నితాంత
సంతాపమునకుఁ జాల్చుడఁజేయుట రాక్షసకృత్యము
గావా! పాలితులపట్ల నిట్టి కుహనావిధానము ప్రభునర్మ
మగునా?

గణపః— కుమారీ

కుద్రీమః— తండ్రీ! క్షమింపుఁడు. నేటివఱకును మీయాన
మీఱి యెఱుంగననుటకు మీయంతరాత్నమే ప్రబలతర
సాక్ష్యము, కాని, యిట్టివిషమపరిస్థితియందు గూడ మీ
హృదయములు కౌతవ్యమును విశనికతమును బ్రతిఘటించి
పవలసివచ్చినది —

ప్రకృతివిరోధముగ నన్నుఁ బ్రవర్తింపఁజేసితిరి. పౌరుష
ప్రధానములగు విద్యలన్నియు నేర్పించి, నన్ను సామాన్య
ఁడు నొనర్చితిరి కాని, పవిత్రములగు ప్రేమ దాంపత్యము
లకు దూర నైయసిధారా వ్రతమూని, క్షుభితహృదయ
ముతో దుర్భరమగు జీవయాత్ర నెట్లు గడుపఁగలనా
యని యోచింపరైతిరి. అంతతో బాక, ముమ్మడమ్మ
యున్నాదినియని ప్రకటించి, మీధయంకర సార్వభౌమ
గ్నిజ్వాలల కామెనుఁగూడ నాహుతిఁజేయ సిద్ధపడుచు
న్నాను [సోకము] ఇంత యైశ్వర్యముండియు, సామ్రా
జ్యాధి పత్యముబడసియు, మే మిరువురమును నిరాశా
పూరిత హృదయములతో, కుంగి, కుమిలి, నశించి
పోయినచో మీమహదాశయములు ఫలించునా?

[ముందునకు తూలి, పడిపోవును. తెరలో గలకలము.]

ద్వాజా:— [సౌఖ్యముచే] మహాప్రభూ! తొలిద్వారముకడ ప్రజలు
తమదర్శనానికి తిరుగుబాటుచేస్తున్నారు. అపడానికి
మాకు శక్యంకాకుండావుంది. ఏమియూజ్?

రుద్రుని:— [నెమ్మదిగా తలయెత్తిచూచి,] ఇదే వచ్చుచున్నాము.

విశ్వేశ్వర:— బిడ్డా! త్వరపడకుము.

రుద్రుని:— ఇక మీద రాజకీయరంగమున మీజోక్యమువలదు.
సర్వమును నేను సమర్థించుకొందును. ప్రజలయెదుట
యథార్థము వచింపకతప్పదు. ముమ్మడిరాజు పక్షియుల
మోసపుచ్చుట నాకు సమ్మతముకాదు. ముమ్మడిమ్మ
భవిష్యజ్ఞీచితమును భగ్న మొనర్చుట కానివని.

పారవారితంబుమోలక ప్రతివసలిపెనక భగ్నడే సాక్షిగా బెం
పారక నేడే గృహింతుక పటుమతిసుతగా మాన్యమా

ముమ్మడిమ్మక

వీరుండగు రాజమానుక వెదకి సుదతికి ప్రీతిమై బెండ్లిజేతుక
స్ఫూర్తిరాజ్యలక్ష్మిక సతి తనయునకై సాధురీతిక త్యజింతుక

[నిష్క్రమించును.]

— తెర —

అంకము 2

రంగము ౨

అ శ్శుభ్రుఁ సౌధాంగగము.

[గౌఁ మొకలకు నానగానీడములు తీనాపీఠములు, సీమలను సర్దుట బోధింపఁచుట చేయుచుండును. ఇతఁడతఁడును పువేళి తులు]

1 వ భటుడు:— భక్త మీరు వెళ్లిపోడి.

గౌఁ:— ఊరే తప్పా?

2 వ భటుడు:— పశ్చిమగారి వత్తను వర్తమాని

గౌఁ:— సోకట్లగాని, దాసీలుగాని వుండకూడ వనేగా?

1 వ భటు:— అవును.

గౌఁ:— మేము పోతే మీరుండాలవా? అయితే అడ్డంకు లేకుండా మొగ్గాళ్లే వుండాలనా?

2 వ భటు:— అరే! ఏం పెంకెతనంగా మాట్లాడుతున్నావు. అబ్బో! పశ్చిమచక్రమే అడ్డోళ్లతో వుండే.

గౌఁ:— పెంకెతన మే ముందండి? మీ రన్నమాటేగా?

1 వ భటు:— నే నేనున్నాను?

గౌఁ:— నుమ్మల్ని వెళ్లిపోమ్మని.

1 వ భటు:— అంటే అరమేమిటి?

గౌఁ:— మీరే చెప్పండి!

2 వ భటు:— బలే గడుసుదాని లాగున్నావే! పశ్చిమగారు పెద్దమునుషులతోటి మాట్లాడాలనుకున్నారు. అందు

కోసనుని యిక్కడ యెవ్వరీ వుండవొద్దన్నారు. అమాట చెబితే ఏమో వేళాకోళంగా వుండే?

గౌరీ:— కోప్పుడకండి. అయితే మీరుచూత్రం వుండొచ్చా?

1 వ భటు:— మేముకూడా వెళ్లాల్సిందే! వారుగో పరీభువు గారు యిక్కడికే వస్తున్నారు. వెడదాం పదండి

[నిష్క్రమింతురు.]

[మహారాజురాక పెరుగుచూచుచు వీరేశ్వరుడు, పే:నాయకుడు మొదలగువారు కూర్చుండియుండగా రుద్రముదేవి పరీవేశించును. అందఱు లేతురు.]

అందఱు:— చక్కవ రినికి జయమగుగాక!

వి రేశ్వ:— మహాదేవి! మావంశము పరీభుభక్తికై బుట్టినిల్లు. మాపెదతండ్రిగారు పెద్దరాజుగారియెడ నెఱపుచుండిన భక్తి, గౌరవ, విశ్వాసములు నుపసద్ధములు. నానుత రాజసంఘములో మాపెదతండ్రిగారి రెట్టిసానము బొంది యుండిగో తనుహృదయములకే యెఱుక. అట్టి మా వంశగౌరవమునకు భంగకరముగఁ, దలవంపుగఁ బరీభువులు వర్తింతుగని స్వప్నముదైనఁ దలఁచియుండము. ఈవంచన సహింపరానిది.

పేరినాయ: — మహారాజ్ఞీ! ఇంతకాలమునుండియు మమ్ముఁ గాలించునది శ్రీమదేవమహారాజుగారియే నమ్మి యుంటిమి. తను ముఖపేకము, వివాహము, పరీజల నానందసముద్రమున నోలలాడించినవి. ఆకస్మికముగ

నేడు తను విషయము నెఱుకవిపరీత ప్రకటన గావింపఁ
బడుటచే పౌరులయం దాందోళనగలిగినది.

రుద్రాను:— [తలవంచి వినుచుండును.]

1 వ పౌరుడు:— తల్లీ! విధ్యావార్తనుఁ బ్రకటించి ప్రజలను
మోసగింప నేల? సుప్రసిద్ధుడత్యైశ్వరులగు మున్నుడ
రాజుగారి పుత్రికవిషయమున ముఖ్యము నన్యాయము
జరిగిపోయినదే! ఆదేవి గర్భమునఁ బాడమిన సుప్రత్యుక్తు
కాకతీయరామ్రాజ్యమునకుఁ బాలకుఁడుగాగలఁడని సంశ
సించుచున్న మాయుత్సాహముగూడ భగ్నమై పోయినదే!
ప్రభువులైనను, బ్రజలైనను నిట్టియకృత్యముచు సహిం
తురా?

రుద్రాను:— మహాజనులారా! జరిగినదంతయు నిజమని యంగీ
కరించుచున్నాను. అయినను నాజననకాలమునాటి రాజ
కీచుహస్థితులును, నప్పటి ప్రభువులగు మాతండ్రిగారి
చిత్తవృత్తియు నందులకుఁ గారణములు.

వీరేశ్వ:— పుత్రికనుఁ బుత్నుడని ప్రకటింపవలసిన యనిచా
ర్యమేమి సంభవించెను?

రద్రమ:— వీరేశ్వరా! పుత్నోష్పత్తి నెదురుచూచుచుండిన
మాతండ్రికి నా జనన మాందోళనఁ గలిగించెను.
కూటనుడగు ప్రోలరాజుకాలము నుండియుఁ బరంపరగా

కాకతీయసరపాలురచే బాలింపబడుచు వచ్చిన యీ
మహాసామ్రాజ్యము వారియనంతర మన్యుల పాలగునను
శంక చేతను, మత కలహమువలన సానుంతరాజులలో
బొడముచుండిన వైషమ్యములు కాకతీయసామ్రాజ్య
భవిష్యత్తునకు ఖంగకరము లగునను భీతిచేతను, రాజ
గురువులు యుపదేశము నంగీకరించి, నన్ను గుచూప
డనియే ప్రకటించిరి. తండ్రిగారికి మారాడనేక నేను
కుద్రమదేవుడనై వారి యభిప్రాయానుసారముగ
మెలగుచుంటిని

పేరినాయ:— ప్రజలు కోరునది ధర్మపరిపాలనము. అందుకు
రాజైనను, రాణియైనను జుతిలేను. పాక్షులయెడ
మాభక్తి, గౌరవ, విశ్వాసములు, పవిత్రములు, అచం
చలములు.

వీరేశ్వ:—కాని, యీమోసపు బెండ్లి యేల చేయవలెను?

కుద్రమ:—నాపౌరుషత్వమును దృఢపఱచి, లోకమును నమ్మి
చుటకై నాకు వివాహముగూడ చేసిరి. ఈరహస్యము
నాపాలనమున వెలువడినది గాన మీకు సమాధాన
మొసగుటకు నేను బాధ్యురాలనై యున్నాను—
అయినను, నేడు మనరాజ్యము శత్రురాజులదౌర్జన్యము
నకు వశమై పోవుచున్నది. దేవగిరిరాజు మనపై బడఁ

జూచుచున్నాడు. అతనిని బ్రతిఘటించి, రాజ్యమును, ప్రజలను గాపాడుట ప్రథమకర్తవ్యము కావున మీ రెల్లరును నైకమత్యముతో సంధాబాధులై తోడుచుచు దూరని యాశించుచున్నాను. మనమెట్లు క్రిందుమీదైనను బదులజోక్యమున కవకాశ మొసంగరాదు.

వీరేశ్వర:— మహారాజ్ఞీ! తమసహనము, కార్యనీక్ష, హృదయ వైశాల్యము బ్రశంసనీయములు. ఎట్టి విషమపరిస్థితులయందైనను, అధగ్ధాచరణమునకును అవిశ్వాసము నకును మాహృదయములందు దాపులేదని నమ్మును.— కాని, తల్లీ! మున్ముడన్ము వ్యర్థజీవియైపోవలసినదేనా? ఆమెమహారాజ్ఞీ కానేరకుగదా!

[విశ్వేశ్వరశుభవు ప్రవేశించును.]

రాద్రు:— వీరేశ్వరా! నే నంతకంత హృదయ ననియే తలచితివా? నాకారణమున నామె కుసుమకోమలహృదయము శాశ్వతశోకాగ్నికింధనమై పోవుట కోర్వను సుమా? నాచుహ! నేటిస్థితిగతులను బరికించినచో మూయుచున్న జీవితములును నిరర్థకములేయైనవి. కాని, నిష్కలంకహృదయ యగు మున్ముడన్ముభ్యుదయమునకై, యామెసౌఖ్యమునకై, యామహాసామాజ్యమునైనను, నాసర్వస్వమునైనను, తుదకు నాశరీరపాణ

ముల నైననుఁ దృజించుటకు సంసిద్ధునని నమ్ముము.
 నేటి నుండియు నామెను నాకభి మానపుత్రిగ
 స్వీకరించు చున్నాను. ఉత్తముఁడును, యోగ్యుఁ
 డునగు రాకుమారున కామెనొసఁగి వివాహమొనర్చి,
 యామెకుఁజనించిన పుత్తునిఁ గాకతీయసామ్రాజ్యము
 నకుఁ బట్టభద్రునొనర్చెదనని హృదయపూర్వకముగ
 నుడువచున్నాను. కావున నాపలుకులయందు విశ్వాస
 ముంచి, దేశభ్యుదయమునకుఁ దోడునూప సిద్ధపఁడు.
 నేనే స్వయముగ నాయకత్వము వహించి యుద్ధకార్య
 ములను నిర్వహింపనిశ్చయించితిని.

వీరేశ్వ:— ఆహా! ఎంత సార్థ రాహిత్యము! ఏమి ప్రజారంజన
 దీక్ష! ఎట్టి విశాలహృదయము!

* ఆకామంతి తర తరంగవిగళద్దుగాబిధేనావళీ
 రాచామంతిశరచ్చశాఁక విసర్జ్యోత్నాప్రవాళామృతమ్
 ఆకర్షంతిసురేంద్రదంతిదశన ప్రాకారలగ్నాం శ్రియం
 ముక్తాహారలతాయితా ప్రతిదిశంబుద్రాంబికాకీర్తయ॥

* దుద్రునుదేవి దానశాసనము నుండి.

విశ్వేశ్వ:—

* సర్వోర్వీశకిరీటకుట్టిమ తటివిన్యస్తపాదాంబుజా
శాస్త్రేపాచతురంబురాశిరసనాం శ్రీరుద్రదేవీభువం
యస్యాజన్మమహాత్మవోగణపతేఃక్లౌపాలమాడామణే
విస్ఫుర్జత్కలికాలకల్మష కథాధ్వంతౌఘ కేజోనిధీః॥

— తె ర —

అంకము ౩ - రంగము 1.

విశ్వేశ్వరవంధువు పూజాగృహము.

[విశ్వేశ్వరశంభు-శివధ్యానమగ్నుడై యుండును. గణపతి యాలోచనాధీనుడై ప్రవేశించును.]

శ్లో॥ శివనాను నిభావితేంతరంగే
మహతిజ్యోతిషిమానిసీమయాద్దే
దూరితాన్యపహంతి దూరదూరే
ముహురాయాంతి మహంతిమంగళాని॥

గణపతి: — ఎంతయవివేకము! నేను పౌరబ్రహ్మచుంటునా! నాబిడ్డ
పితృభక్తి యగణ్యము. ప్రజాక్షేమాకాంక్ష యన
న్యము — నేనే కర్మశుడను. కాని, — నాముఖ్య నిగూఢ
రహస్య ముద్ఘాతితమగుటయు, ఉచితప్రతిక్రియాచరణ
స్వాతంత్ర్యము లుప్తమైపోవుటయు, నాకెంత యవనూ
నము! సకలసామంతశిరోధార్యమైన నాయాజ్ఞ నా
యింటనే. నాబిడ్డవలన నే తిరస్కరింపబడుట — సహింప
రాని విషయము. —

సూతికాగారము చెంతఁ బుత్త్రజననమున కువ్వభులూగుచు,
 ఊహాసాధ నిర్మాణగుఱ్ఱుడనై యున్న యానియున
 ములు - ఆయుత్సాహము - ఆహా - గుద్యంబజనము, -
 అంత ముడలక్రిందై సోయెను పుత్రికాజనవార్తాహాదునికే
 బహుమానము - బక్కక్కపాణాఘాతము - కాని,
 త్రిలింగసార్వభౌముడనగు నాపట్టుదల కడగండ్లకు
 మూలమైనది, పలుకష్టముల కోర్చి, నేను విస్తరింపఁ
 జేసిన యీయాంధ్రమహాసామ్రాజ్యము నేను జీవించి
 యుండఁగ నే విప్లవములకు లోనగుటయూ. -

విశ్వేశ్వర్య: - [కన్నులు దెరిచి చూచి, స్వగతము.] ఈమహారాజునకు
 దురభిమానమింకను నశింపలేదే? [ప్రకాశము.] సార్వ
 భౌమా! శివ మామచున్నావా? దేవగిరిరాజు దుండగ
 ములకు సేత లేకున్నదే!

గణప: - మఱలనేమి?

విశ్వేశ్వర్య: - ఏమా? మొన్న కులదేవతారాధనకై మొగిలి
 చెల్లకుఁ బోయినప్పుడు, దేవగిరిశ్వరప్రేరితులై, హరి
 హర, మురామలు, మన గుద్యంబా మున్నగమ్మల
 హరింపఁబూను తెలుగనా?

గణప: - నాబిడ్డనే హరించుటా?

విశ్వేశ్వర్య: - మఱేమి? నేటి గణపతిదేవుడు యాదవరాజునకు

మశకప్రాయముడు. సమర్థురాలు గనుక, రుద్రాంబయు
వారిందాకి వధింపఁగలిగినది.

గణపః— మఱి ముమ్మడమ్మగతి?

— సమయమునకు నిడుబోలుమువరాజగు మహాదేవ
రాజు అడ్డుపడకున్నచో ముమ్మడమ్మగతి యేమైయుం
డెడిదో! శౌర్యవిధివని పేరు మోసిన నీ విట్టికిష్టపరిసితు
లలోఁ బందవలె మూలఁగూర్చుండి ప్రలాపించుచుండుట
నాకు లజ్జాకరముగ నున్నదే!

గణపతిః— గుహదేవా! నేనే స్వనాశకుడను— నాబిడ్డయే
నన్ను ధిఃకరించెను.

విశ్వేశ్వః— గణపతీ! ఇంకను నీ కీపట్టుదల యెందులకు?
పురుషార్థసార మెఱుంగవా?

ప్రజఁజెఱచి కూడఁబెట్టిన

నిజధనమది వలయు వ్యయము నిచ్చలుఁజేయక.

ప్రజయును ధనమునుఁబొలిసిన

భుజబలమున నిలుపఁదరమె భూవతి కెందుక?

మఱియును.

* జనలక్ష్యేకి, ధనలక్ష్యేకి

ననుపమమగు ధర్మలక్ష్యేకాత్మయ మూలం

* “పురుషార్థసారము” నుండి.

బని, యాశ్చర్యము, మఱవక

జననాథుడు సేయవలయు సతతముప్రీతికా॥

గణపతి:— ప్రతిక్రియ వలదా?

విశ్వేశ్వ:— ఇంకను మాధ్యమేనా? కాకతీయముమహా
సామ్రాజ్యమునుఁ గలలోలములో ముంచుచున్న వెరుల
నేమియుఁ జేయఁజాలక, కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డ, యనన్య
గతికయై, యెదురాడినదని ప్రలాపించుచున్నావా?
ఇంతవ్యర్థుడవై పోయితివేమి సార్వభౌమా!

గణపతి:— గురుదేవా! అంత్యనిష్ఠురమునామీదనా?

విశ్వేశ్వ:— మతేనుగుదువు?

గణపతి:— చూతురు గాక! దేవగిరిరాజుతలఁ దరుగక తిరుగను.
రండు. యుద్ధభూమి కే పోవుదము.

విశ్వేశ్వ:— సంతోషము. మఱి పరమేశ్వరుని ధ్యానించి వెడ
లుదము.

* దండకము:— శ్రీకంఠ, లోకేశ, లోకోద్భవస్థానసంహార
కారీ, మురారి ప్రియా, చంద్రధారీ, మహేంద్రాది బృందాత
కానంద సందోహసంధాయి పుణ్యస్వరూపా, విరూపాక్ష, దక్షా
ధ్వజధ్వంసకా, దేవ, నీదైవతత్వంబుభావించి, బుద్ధిబ్రథానంబు
గర్మంబు విజ్ఞానమధ్యాత్మయోగంబు, సర్వక్రియాకారణంబంచు

* “తేనుగుభౌతము”నుండి.

నానాప్రకారంబులం బుద్ధియందుతో విచారించుచో నిన్ను భా
 వింతు రీశాన, సర్వేశ్వరా, శర్వ.సర్వజ్ఞ, సర్వాత్మకా, నిర్వికల్ప
 ప్రభావా, భవానీపతీ, నీచ లోకత్రయూవర్తనంబుల్ మహేశా
 యుఖాత్మగ్ని సోమార్కతోయంబులంజేసి, కావించి, సంసార
 చక్రక్రియా యంత్రవాహుండవై తాదిదేవా మహాదేవ, నిత్యంబు
 నత్యంత యోగస్థితి నిర్మలజ్ఞాన దీప్రభాజాల విధ్యస్తనిస్సార
 సంసారమాయాంధకారుల్ జితకోధరాగాది దోషుల్ యతీం
 ద్రుల్ యతాత్ముల్ భవత్పాద పంకేరుహధాన్యనపీయూషధా
 రాను భూతిక్ సదాతృపులై రవ్యయా, భవ్యసేన్యా, భవా,
 భర్తభట్టారకా, భార్గవాగస్యకుత్సాది నానామునిస్తోత్రదత్తావ
 ధానా, లలాటేక్షతోగాగ్ని భస్మీకృతానంగ, భస్మాచు
 విస్తాంగ, గంగాధరానీప్రసాదంబునక సర్వగీర్వాణగంధర్వులుక్
 సిద్ధసాధ్యోరగేంద్రామరేంద్రాదులుక్ శాశ్వతైశ్వర్య సంపా
 ఘలై రీశ్వరా, విశ్వకర్తా, సురాభ్యర్చితా, నాకునభ్యర్చితంబుల్
 ప్రసాదింపు కారుణ్యమూర్తి! త్రిలోకైకనాథా! మహాదేవదేవా!
 నమస్తేనమస్తేనమః.

గణపతి:— [గురువునకు మ్రొక్కి] గురుదేవా! ఆశీర్వాదింపును.

విశ్వేశ్వర:— మహేశ్వ రానుగ్రహప్రాప్తిరస్తు.

అంకము 3

రంగము 2.

యౌద్ధభూమి.

[శబ్దపురుషోధులు ప్రవేశింతురు.]

— గే య ము —

ఇదియె జయభేరిదే - యిదియె రణభేరిదే

జయభేరిదే - రణభేరిదే - జయజయ దుండుభులివియె ||యిది||

ఆంధ్రప్రతాపాబిదియె - వీరప్రభావంబిదియె,

అలవెలమలకీర్తియె - పల్నాటులపాశక్తిదే ||యిది||

యాదవమత కయ్యముకై - దేవగిరిదే నేలకూలె,

తాణ్ణహిళారమ దుద్రమ - రాణపెంపుగా,

కాకతిశౌర్యము హెచ్చగ - గణపహిమది శాంతిగలుగ

మోయునిజే వీరగీతి - మోయును విజయంపుగీతి ||యిది||

[వైగేయమును పొడి నిష్క్రమింతురు — ప్రవేశము: దుద్రమదేవి
 శ్రుదమనేపథ్యమున, రక్తసిక్తాంగకములతో గరవాలధారిణియై]

దుద్రమ:— [స్వగతము] హా! తండ్రీ!

* “నీ॥ ఏరాజురాజులనెల్ల జయించి ము

న్వట్టికిఁ బెల్లె దోడ్వీక్షమమున

నేరాజు సేతుసీహా రాద్రిమధోన్య

నేకపట్టణలీల నేలివలె,

* “మారనమార్కండేయ” అవతారికనుండి.

నేరాజు నిజకీర్తి నెనిమిదిదిశల ను
 ల్లాసంబునొంద నలంకరించె
 నేరాజు తన వేజు మీజగంబునకు న
 ఖగ్దైకవిభవంబుగా నొనర్చె,
 నట్టి కాకతిగణతి క్షౌధినాథు
 డిప్పు డీ మూదవులగెప్పు లేమి యరిసి?
 అట్టియా శ్రవతాప మూర్తా డమూర్తి
 యస్తమించెకె యీనాటి కక్కటకట!

ఎతరక్తపాతము! ఎన్నిచురణములు! ఘోరము! ఛీ! మునివృత్తి
 సహస్రగుణము లుత్తమము. [పరిక్రమించును]

[ప్ర]వేశము: వీరభద్రేశ్వరుడు యోధవేషముతో, తుతగాతుండై,
 రక్తచాననోగుచు వివశాంగములతో దూరుచు.]

వీరభ:—[బాధానూచముగా] అబ్బా! దా.హ.-ము. [తూలును]

కుద్రీను- [ఉలికిపడి] పరిచితకంఠము! ఎవరిది? [చూచి] ప్రియా!

[వడిగా నటనున్న జలకుండికను గొని సమీపించి, పడబోవువాని
 నాదుకొని పగుండజేసి, ముఖమునుడిచి, నీరు మెల్లగా నోట
 బోయును. వీరభద్రేశ్వరుడు ఇందుకతెప్పిరిల్లి కన్నులు తెరిచి
 చూచును]

వీరభ—[హీనస్వరముతో.] దేవీ! నీ-వా-

కుద్రీను—[పగడ్డకము, సబాష్షము.] నేనే! ప్రభూ! దప్పితిరినదా!

— అ! దేవీ! శాశ్వత వియోగము! నా జీవితాకాశమున
విద్యుల్లతవోలే మెరసితివి! అమూల్యముగు నీ ప్రేమ కు
నును సౌరభము ననుభవింపజాలనైతిని. దురదృష్టము.

రుద్రము:—ప్రభూ! మన యైహికానందరసకుండిక యప్పుడే
యింకిపోయినవా! ఒకబొట్టమునను మిగులలేవా? [చేత
నన్న కుండికను తారవైచును]

వీరభ:— దేవీ! నీవు నాయూరాధ్య దేవతవు. మాయచే ముఱుగుఁ
పడిన నైజప్రకృతి యథాకారమునఁ బహిర్గతముగునట్లు
నీవు చూపిన యనుగ్రహానురాగములను విష్ణుంపఁ
జాలను. ప్రతికృతి నొనర్పజాలకయే యుతరించు
చున్నాను.

రుద్రము:— ప్రభూ! ఇదియే జీవితావధియా! నిజయా! హా!
దుర్భరము జనకుఁడు మున్నె నన్నువీడెను. ప్రియజన
వియోగము కూడనా? ఎంత నిర్ధరకజీవితము! ఏది
దిక్కు! వలదు. ఈరాజ్యము వలదు తరువును వలదు
జీవితమును వలదు.

వీరభ:—అ! కాకతీయ సామ్రాజ్యభాస్కరుఁ డస్తమించెనా?—
దేవీ! ఊరడిల్లుము. త్వరపడకుము. కర్తవ్యమును విస్మ
రింపకుము. నీతొడ్డియాత్మకు అశాంతిఁ గూర్చుము.
సంతతికొఱకు గణపతిదేవసార్వభౌముఁ డను భవించిన
యనుతాపము, జననమౌదిగ నీతండ్రి నీయెడ వెఱపు

చుండిన నిర్మలప్రేమవాత్సల్యములు, నీపురోభివృద్ధికై
 పడినకష్టములు, నీపదవిని సుస్థిరమును, నిరపాయము
 నొనర్చుటకై యొనర్చిన సాహసములు మఱువకుము.
 పితృణ విముక్తపు కాదలచినచో, నీతండ్రి నీపై మోపిన
 యీవిశాలసామ్రాజ్యపాలనా భారమును వహింపుము.
 ఆంధ్రనరపాలుర ధైర్యము, పాలనాదక్షత, ప్రజారం
 జనదీక్ష నీవలననే జిరస్థాయి నొందవలసియున్నవి సుమా!
 దేవీ! [ఉద్యోగముతో లేవబోవుచు] సాహసోద్యోగముచుండి
 విరమింపుము. కర్తవ్యభారమూని, స్వర్గనివాసియగు
 నీజనకుని యాత్మకు శాంతిఁగూర్చుము... కాని... ..

రుద్రమ:— ఏమిప్రభూ!

వీరభ:— నా - చరమ - వాంఛితము!

రుద్రమ:— తెలుపుఁడు ప్రభూ! తెలుపుఁడు.

వీరభ:— ముమ్మడంబా మహాదేవరాజుల వివాహము?

రుద్రమ:— ప్రభూ! ఆవశ్యముగ. నేనీవరకే సంకల్పించుకొని
 యుంటిని. వార్తప్రచయమును గుర్తించుకొనియున్నాను.
 శోకాంధకారావృతమగు నాజీవితాకాశమున మీచరమ
 వాంఛితమే వేగుచుక్క.

వీరభ:— అబ్బా! బా - ధ - దేవీ!- ఇక — నన్ను - మఱచి
 పొమ్ము.

కుద్రమ:— పగ్గభూ! అచ్చటఁ దరుచ్చాయలో విశ్రమింప
వచ్చును. [తానికేసుదురు. కొంత సేపటికి కుద్రమదేవి ఒంటిగా
మరణిలఁబ్రవేశించి కన్నీటితో] ఎంతటి విషమపరీక్ష!
పరమేశ్వరా!

ధరణిపై డెబ్బదేస్తును నాయకులలోనఁ

బలుప్రతాపస్ఫూర్తిఁ బరగినాడు,
చండభుజాదండ మండితారాతుల

భండనంబునఁ జాలఁజెండినాడు,
విక్రమంబున ధరాచక్రంబులోఁగల
బిరుదులు శనవిగాఁ దిరిగినాడు,
ఏపుక నోర్గిలునేలు కుద్రమచేత
నరుఁడైన కరవాల మండినాడు,

మొనసితన రాజ్యసర్వస్వమును దృఢించి
యితరులెఱుంగని యట్లు లీహృదయరాజ్య
సింహావీరంబుఁ దానధిష్ఠించినాడు ;
చిక్కిపోయెను విధికి నేడక్కటకట!

[నిశ్చేష్టయై యుండును. సేపథ్యమునఁ దత్త్వగీతిగా గానము విసబడును.]

పాట : ముఖారి : ఆదితాళము

లోకమె - తెరయహాగా

నిఖిలమునకు నిర్దేత

కాలచక్రమే - గతియె నీదిఁ జీనా - ॥లోకమె॥

జంపెతాళము,

పుడమి చదరంగమే-

పుడమిచదరంగముగను - పావులిటునటుతిరుగ

దుగ్గించువిధిరాజు బంటులనేకమై,

సకలభూతంబులను - నిర్మిశంబొనరించి,

ఏలగూల్చునొనేత - నటనసూత్రించిడిమై, ||లోకమే||

చాపుతాళము

విశ్వభక్తికి సుతుడు భీష్ముడు - పరిణయంబుచుమానడే

భర్తృత్వప్రీతి సతీసుమతి - పరువు ప్రజ్ఞనువీడదే

త్యాగిజన్మమె శ్లాఘ్యమా

విరాగిజన్మమె చోద్యమా

||లోకమే||

— తె ర —

అంకము 3

రంగము 3

ఓరుగల్లునగరమున నొక చతుష్పథము.

[జంగములు కాకతీయులచరిత్రమును గేయముగఁ బాడుచుందురు.]

జంగము:—

మకుటము

శ్రీహిమశైలసుతా ప్రాణేశ్వర సేవక భయహారా హరహర

పాహి బిలేశయకంకణ శంకర పాప తిమిర హరణా॥

కాకతీయ విఖ్యాత చరిత్రము ఘనముగ వినిచెదము
 ప్రాకటసౌఖ్యానందవర్ధనము పరమశుభంకరము ||శ్రీ||హిమ||
 పరమమహేశ్వరసంప్రదాయుడై వరలినధరణిపుండు
 అరిగజపటలమృగేంద్రుడై మహా యశముగన్నవాడు ||శ్రీ||
 కాకతీయవంశాంబుధిసోముడు ఘరుడుప్రసోలరాజు
 సాకల్యముగఁదిలింగరాజ్యమును స్థాపించినరాజు ||శ్రీ||
 చాళుక్యవ్యాయతైలపదేవుని సాధించినదిట్ట,
 చాలవంత్రకూటావనిపాలనిఁ జంపినబలుజెట్టి ||శ్రీ||
 రూఢిగఁబ్రొలినరేశు ప్రసాతుడు రుద్రదేవరాజు
 ప్రాధిగఁదైలింగాధిపతిత్వముఁ బడసినట్టిరాజు ||శ్రీ||
 నిరుపమబాహుపరాక్రమనిర్జిత నిఖిలవైరిచయుడు
 పరమశైవమతభాస్కరుడై కడు వాసికెక్కినాడు ||శ్రీ||
 ఏకశిలాపురి నతిసుందరముగ నేర్పరించినాడు,
 ప్రాకటముగవిద్యాతిశయిండ్లై భాసిల్లినవాడు ||శ్రీ||
 తెలుఁగు రాజ్యమును సుస్థిరమాగను బ్రతిష్ఠజేసితాను,
 సలలితకీర్తి గడించెను ధర్మపై శాశ్వతంబుగాను ||శ్రీ||
 ఆనృపవశాశిసహాధానరాత్మజు డనఘు చరిత్రుండు,
 ధీదుడు గణపతిదేవుడనంగఁ బ్రతిష్ఠగన్నవాడు ||శ్రీ||
 పోడిలోన గాంగేయునితో సరిపోలినశూరుండు,
 వీరవసుండటు నిజరాజ్యముగడు విస్తరించినాడు ||శ్రీ||

శాత్రవకోటికి హృదయభల్లమై శాసించిననృపుడు
 ఊతమూర్తియై వెలిగిన సప్తచుసార్వభౌము డతడు ||శ్రీ||
 ఆనరపాలకమాళి తనూభవ యమలగుణకలాప,
 మానుగ గుద్రచుదేవి జగజ్జన నూన్యయశోహవ ||శ్రీ||
 కాశశివంశ వివర్ధనకాశి ఖండితపుశ్రేణి,
 ఏకవీర యవతార మెచుని జరు లెన్నఁ బరఁగురాణి ||శ్రీ||

తరలము: పరగ గుద్రచుదేవికొంఁవొక భద్రకారణముటచే
 సరగఁగై కొనె ముమ్మడన్మరు స్వాభిమానత మాజఁగా,
 సరసి యాయమ పుత్రునకు రాజ్య మొసంగెదనంచుఁదా
 బురజనంబులమోలఁబల్కె, బ్రహ్మదమందిరిపౌరులు.

మత్తకోకిల: పెక్కుపోరుల ధీరయై తన వెన్నుజూపకనిల్చియున్
 ఉక్కుమీఱినవైరికోటుల నోచ్చిగెల్చియశంబు మె
 పెక్కుగుద్రచుదేవి రాజ్యము నేలె మెచ్చిసబాసనన్
 దిక్కులన్ దనకీర్తి డిండిమ నిస్వనంబులునిండగన్.

ఉక్కిపుల్ దండ్రుఁ బ్రయుండును నోజదన్ విడనాడఁగా
 మిక్కుటంబగుశోరవేగము మ్రింగి, ధైర్యము శాంతియున్
 దక్కబోకఁబ్రజాచురంజన తత్పరత్వముతోధరన్
 జక్క నేలె నిజాన్వయంపుఁ బ్రశస్తి హెచ్చుగ్రయమ్మునన్.

తనయభిమాన తనూభవ మానస తత్త్వముఁగమనించి,
 మానుగ నిడుబోల్ యువరాజగు నమ్మహాదేవుఁగాంచి ||శ్రీ||

వారిరువురకును రుద్రముదేవి వివాహమొనర్పఁగను
మీరిన కూర్మిచెలంగ దంపతులు మెలఁగు మచుండగను ॥శ్రీ॥

అట్టియాదంపతులకుఁ బ్రీతిమంకరుండ
కాకతీయాన్వయ భాస్కరుఁడుఘనుఁడు
అర్థజనలోకమందార మటులఁబొడమె
బోడయైన బాలప్రతాప రుద్రమూర్తి ॥

వృద్ధశారి:— [ప్రవేశించి] అబ్బీ! ఏమిటినాయనా! యీహడావిశి?

జంగము:— అవ్వా! తేపు బాలరాజుగారికి పట్టాభిషేకమంట!

వృద్ధశారి:— [తెవివద్దజేయవలచి] మెలారస్వామిజాతరా?
ఎప్పుడు?

జంగము:— [నవ్వుచు బిగ్గఱగా] నీతల! జాతరకాదవ్వా! పట్టాభి
షేకం.

వృద్ధశారి:— పట్టాషేకమా? ఎవరికి?

జంగము:— బాలరాజుగారికి.

వృద్ధశారి:— [బాపలు చిట్టించి] ఏ బాలరాజుగారికోయ్!

జంగము:— నీకు తెలీదూ అవ్వా! పెద్దరాణిగారున్నారే రుద్ర
ముదేవిగారు! ఆమెగారు పెంచుకున్నకూతురు మున్న
డమ్మగారి కుమారుఁడు పతాపరుద్రరాజుగారికి తేపు
పట్టంగడతారంటు. అందుకే యీసంబరమంతా!

వృద్ధకారి:— అట్లాగా! నేను నగరులో వుద్యోగంహామలుకొని
 శానాయేండ్లు అయింది. నాకు యేసంగతీ తెలీను.
 అయితే, పెద్దరాణి మనకి యిక కనబడవన్నమాట!
 ఏంనాయనా!

జంగము:— ఆమెగారు తీర్తాలు సేవించుకోడానికి వెడతారట.

వృద్ధకారి:— [కన్నీటితో] అయ్యో! తల్లీ మమ్మల్ని యిడిచి
 పెట్టేస్తున్నావా? అబ్బీ! మాదొడ్డ యిల్లాలు యింతకూ
 నాకంటేగూడా పదియేనేండ్లు చిన్నవయసు. ఏం చల్లని
 తల్లీ! ప్రజలంటే యెంతప్రేమ! అయితే అబ్బాయ్!
 ఎందుకూ యింత తొందర పెద్దరాణికి?

జంగము:— ఈమధ్యకలిగిన కష్టాలవల్ల ఆమెగారి మనస్సు
 చెదిరిపోయింది. అంచేత తీర్తాలు సేవిస్తే మనసు కుదుట
 బడుతుందనే అభిప్రాయం కలిగింది.

వృద్ధకారి:— నిజమే! నాయనా! మొదటినుంచి ఆ తల్లికి అన్నీ
 కష్టాలే! తండ్రిచూస్తే, పుట్టినప్పటినుంచి మొగాడిలాగ
 మెలగాలని నిక్కచ్చిచేస్తే, అట్లాగే గుట్టు బయట పడ
 కుండా, దాసీలకు మాకు కూడా తెలియకుండా మెలి
 గింది మధ్యన ముమ్మడమ్మ పెండ్లిగోల ఒకటి! దాన్ని
 తెముచ్చుకొని ప్రజలను సమ్మతి పరుచు కొనేటప్పటికి,
 యుద్ధం. ఆయుధంలో తండ్రిగారు పోవడం. శివశివ!

అటువంటివల్లికి రాదగ్గ కష్టాలా యివి? అందుకనే అమెకు
విరక్తిపుట్టింది! ఇక అటువంటి రాణిని మనం చూడబోము.

జంగము:— నిజమేనవ్వా! నువ్వు చెప్పింది! ఇన్ని కష్టాలు
కలగినా చలించిందిగాదు. ఎంతగాంభీర్యము! ఎంతో
నిబ్బరంతో రాజ్యాన్ని చక్కగా పాలించింది. ఈశ్వ
రుడి దయ చల్లగా వుంటే; చిన్నరాజుగారుకూడా అంత
వారవుతారు. మఱి పొద్దోయింది. వెడదాంపదండి.

[నిష్క్రమింతురు.]

— తె ర —

అంకము 3

రంగము 4

రాజనగరులో సభామంటపము

[బాల ప్రతాపరుద్రరాజు. వయసు 10 సంవత్సరములు మకుట
ధారియై, సింహాసనాసీనుడై యుండును. ప్రక్కన రుద్రమదేవి, వయస్సు
దాదాపు 40 సంవత్సరములు; ముఖమున వార్ధక చిహ్నములు ద్యోతక మగు
చుండును. ప్రక్కన ముమ్మడయ్య, పౌ ధవయస్కు. ఆమె ప్రక్కన మహా
దేవరాజు ఆసీనులైయుండురు. మఱొక పార్శ్వమున విశ్వేశ్వర శంభువు
(ముదుసలి) పురప్రముఖులు నిలిచియుండురు.]

విశ్వేశ్వర:— [చేయిత్తి] ఓ మహాదేవీ!

* శ్లో. మోరుద్రోరజతా చలేస్థినిగుగా

దరాంగనాఃపురా

* ప్రతాపరుద్రయమనుండి.

సోయం సంప్రతి కాకతీశ్వరకులే

సర్వాంగ నారస్థితః

స్థానే యద్విషమావలోకనకళా

మాతేగిణ భస్మీకృతా

న్యాసకవైరి పురాణే చిత్రీసుధునా

ఖడ్గేవిషంధార్యతే.

‡ శ్లో. కాసల్యాసీ త్ప్రథమ జననీ

దేవకీచ ద్వితీయా

విష్ణోర్మాతా, తదనుమహితా

మున్ముడాంబా తృతీయా

యస్తేతామూం రఘుపతిరభూ

ర్వాపగే శౌరరాసీ

తాత్తుంక్షోణిం స జయతి కతా

నీరయద్రావితారః

మహారాజ్ఞీ! ఏమి యింత యాకస్మికముగ మమ్మువిడ
నాడ దలచితిరి?

గుద్రీయ:— గురుదేవా! మీకును విషాదమా!

విశ్వే:— మహాదేవీ! ఎట్లుకాకుండును? తల్లిని విడనాడి బిడ్డలు
సుఖిగపగలరా?

‡ ప్రతాపరుద్రీయమునండి.

కుద్రీమ:— గురుదేవా! మిగులగృతజ్ఞుడు. ఇంతవఱకును నాకు
 వజ్రకవచప్రాయములైన ధైర్యస్థైర్యములు లోపించి
 నందున నాహృదయము మిగుల దుర్బలమైపోయినది.
 పృతిజ్ఞాపాలన మొకవంకను, మనోనాశబల్య మొకవంకను
 బ్రేరేపించుటచేత నీమహాసామ్రాజ్యభారమును సమర్థు
 లగు మీపైనిడి విశ్రాంతికొందఁగోరుచున్నాను.

విశ్వే:— ఇకేమనఁగలము! మహేశ్వరునియిట్ట మేయిదికాబోలు!

కుద్రీమ:— [ఆకాశమువంకఁజూచి] స్వయంభూప్రభా! ఏకవీర
 మాతా! కాకతీయవంశమును అతందితులైరక్షించు
 చుంటిరి. విశామునిగ్రహముచే నీమహాసామ్రాజ్య
 మున్నతస్థితిఁగాంచినది. బాలప్రతాపదుద్రానికి మీరే
 తోడునీడలై కాపాడెదగుగాక!—

[బాలునిఁజేరదీసికొని,] కుమారా! సుప్రసిద్ధ కాకతీయ
 ప్రభువంశములచే బాలితమైన యీమహాసామ్రాజ్య
 మును జనరంజకముగఁ జరకాలముపాలించి, చిరకీర్తియు
 తుండవగుదువుగాక. నీభుజావలంబనమునఁ గాకతీయ
 సామ్రాజ్యలక్ష్మీ యనివంపూర్వ మహిమాన్నఁజెంది
 వెలుఁగుఁగాక. నీయవక్రమపరాక్రమము నీవిపక్షులకల్లఁ
 బరాభూతులగావించి, నీసార్వభౌమపదవి సన్వర్ధింపఁ
 జేయుఁగాక. పరమశైవుడవై, సర్వమతసహనసూత్రావ

లంబివై, సర్వజనానురాగమునకుఁ బాత్రుడవగుదువు
గాక.

గురుదేవా! నూతనసార్వభౌమునకు జయమగుఁగాక!

తాడీ! నీ కీర్తి,

* శ్లో॥ దృష్ట్వాకాకతి వీరకుద్రుదేవతే;

కీర్తిం జగద్వాపిసిం

వస్తుంవాంఛసి శంభురత్రోశ ముతుం

లక్ష్మీపతికాంక్షతి

స్వాతు ధావః దివ్యతాపసగణః

సంవర్తితుం వార్ధయ

శ్చేష్టుం శే సవిలాసనుభ్రమురవి

ప్రప్య్యుశ నై నీహ తే॥

విశ్లే: — ఈగుమారప్రభువు, —

* శ్లో॥ ఉద్దామోద్యత విక్రమే కృతయుగే

బాహూర్యమా తేర్యథా

త్రోతాయాం రఘునాయకస్యమహిత

ఖ్యాతౌ భుజాయాంయథా

* ప్రతాపద్రోణమునుండి.

దోర్దేచయుధిస్థిరస్యవిలస
 త్సౌఖ్యేయాథాద్వాపరే,
 విస్మిబ్బాద్యకతా తదైవ రమతే
 ప్రియ్యంధ్రభర్తు ర్భుజే!

రుద్రమ: — మహాదేవరాజా! బాలరాజ యుక్తవయస్కుడగు
 వజ్రకు నీవు బ్రతినిధివై రాజ్యమును శాసింపుము.

మహాదే: — మహాదేవియాజ్ఞ!

వంది: — పరమేశ్వర, పరమమాహేశ్వర, పరమభట్టారక,
 కుమార శ్రీ ప్రతాపరుద్రసార్వభౌమునకు జనుము.

రుద్రమ: — ఇక నాప్రసాదమున కనుమతినిండు.

[చేతులు మోడ్చును.]

అందరు: — మహేశ్వరునియాజ్ఞ.

రుద్రమ: — [ఆకాశమువంకఁజూచి,] పరమేశ్వరా! జగద్రంగమున
 నాపాత్రమును యథాశక్తిగనడిచి నాకర్తవ్యమును
 నిర్వహించితిని. ఇక విశ్రాంతికి నీపాదములొక్కరింప
 వచ్చుచున్నాను. [స్థిరదృష్టితో మెల్లగా నడచును]

— పాట —

పూరికల్యాణి — రూపక.

భువనరంగంబుపై ని - ఆస్మదీయజీవనటన

శంభో... .. భూతేశ ద్వంద్వజన్మ

పరిసరమాప్తమయ్యెనియుల. —

॥ భువన ॥

పరమునొసగ రాదా - పరనుపురుష . పరమేశ్వర

॥ భువన ॥

[చిట్టేశ్వరేశ భువ్ర. ముమ్మదమ్మ ప్రముఖులు రుద్రమదేవి ననుగమింతురు]

— తెన —

సమాప్తము.

Prabhata Press
NELLORE

— పాత్ర వర్ణము —

పురుషులు

1. గణపతిదేవ సార్వభౌముడు	= కాకతీయ చక్రవర్తి.
2. విశ్వేశ్వరశంభువు	= రాజగురువు.
3. వీరేశ్వరుడు	= నిడుబోలు మహారాజు.
4. రుద్రమదేవుడు ★	= గ్రహమదేవి పురుష నేపథ్యము.
5. శివదేవయ్య	= ప్రధానామాత్యుడు.
6. గన్నయమాత్యుడు	= సర్వసేనాధిపతి.
7. సోమయామాత్యుడు	= సహాయసేనాపతి.
8. గంగయదేవుడు	
9. సారంగపాణిదేవుడు	} = సామంత ప్రభువులు.
10. గన్నయ్యరెడ్డి	
11. పేరినాయుడు	= పౌర ప్రముఖుడు.
12. వీరేశ్వరుడు	= ముచ్చడమ్మ పితృశ్రుతుడు
13. వంది	
14. జైనగురువు	
15. మహాదేవరాజు	
16. భటులు, ద్వారి, జాగములు, బవినీలు, వీధి పాటకుడు మొదలగువారు.	

లు

1. రుద్రమదేవి ★	= గణపతిదేవుని మాత.
2. ముచ్చడమ్మ	= రుద్రమదేవుని రాణి.
3. చెన్నాబ	= ముచ్చడమ్మ నర్మసఖి.
4. గౌరి	} అతఃపుర పరిచారికలు.
5. మత్త్యలు	

దాసీలు, చామర గ్రాహిణులు మొదలగువారు.

ఆశీస్సు.

“సాహిత్యస్థాపక”

వండిత దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

నల్లూరు,

16—1—46.

కథలోనే కొంత వింత, కొంత యుక్తాంతకొలుపు విషయము లనికి నిక్కమేయైనను, ఈ రచయితలు వానిదీర్చిన తెలుగు బొదిత్యమున కెడయక కౌతుకము వర్ణింపజేయఁజాలి యున్నది.

కాద్రమదేవి శీలము నిర్నిద్రముగాఁ బోషింపఁబడినది. ఆనాటి యాంధ్రదేశస్థియుఁ గొండాక గోచరించుచున్నది. అనువదించుకొన్న శ్లోకములు, పద్యములు హృదయములు అవియు నవసరమైనచోట్లనే నలకొల్పఁబడియున్నవి. పాటలును గలవు.

ఈ రచనలోఁ దృప్తిపడక, ఈ యవకవయితలు ఆంధ్రదేశపు ఔన్నత్యము వెల్వలుపఁగల మరియొక యితీవృత్త మేది యేని కొని, ఇంతకన్న విశిష్టసృష్టియు, సంవిధాన చమత్కృతియు, వెలయునట్లు దానిని నిర్వహింతుడుగా కయని పోత్సహించుచున్నాను.

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

